

Bogusława Breitkopf

Program nauczania

Edukacja dla bezpieczeństwa

Szkoła ponadpodstawowa
– 4-letnie liceum, 5-letnie technikum
i branżowa szkoła I stopnia

1 klasa

Spis treści

Wstęp	5
1. Założenia procesu kształcenia i jego cele	6
2. Charakterystyka programu nauczania	8
3. Szczegółowe cele kształcenia i wychowania oraz treści nauczania	9
4. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania	16
5. Preferowane metody pracy	18
6. Formy organizacji zajęć edukacji dla bezpieczeństwa	20
7. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia	21
8. Załączniki	34

Informacja o autorce

Bogusława Breitkopf jest autorką i współautorką podręczników do edukacji dla bezpieczeństwa (wcześniej przysposobienia obronnego) i licznych opracowań metodycznych dla nauczycieli. Jest także konsultantką w Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Zielonej Górze, wspierającą nauczycieli w zakresie wprowadzanych zmian w systemie oświaty, realizacji nowej podstawy programowej edukacji dla bezpieczeństwa i edukacji zdrowotnej, metodyki przedmiotów przyrodniczych, oceniania oraz bezpieczeństwa i pierwszej pomocy.

Nauczycielka dyplomowana, wojewódzki ekspert przedmiotowy w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa, instruktor pierwszej pomocy, edukator ds. edukacji zdrowotnej i promocji zdrowia w szkole, coach VCC.

Wstęp

Program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa w szkole ponadpodstawowej został opracowany zgodnie z wymaganiami podstawy programowej zatwierdzonej przez Ministra Edukacji Narodowej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 stycznia 2018 r. DzU z dnia 2 marca 2018 r., poz. 467 oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 26 lipca 2018 r. DzU z dnia 31 sierpnia 2018 r., poz. 1679).

Prezentowany program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa w 4-letnim liceum, 5-letnim technikum i szkole branżowej I stopnia powstał w związku z reformą polskiego systemu edukacji. Zmiana systemu kształcenia wymaga od nauczycieli opracowania programów nauczania do poszczególnych przedmiotów, uwzględniających zapisy zawarte w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego*. Niniejszy dokument uwzględnia treści umożliwiające poznanie problematyki przedmiotu, która ma coraz większe znaczenie w życiu społeczeństwa, a jednocześnie pozwalające na nabycie i doskonalenie umiejętności kluczowych, określonych w podstawie programowej.

Adresatami programu są w równej mierze uczniowie, jak i nauczyciele. Przy tworzeniu programu wzięto pod uwagę charakterystyczne cechy grupy wiekowej młodzieży, która będzie odbiorcą programu. Uczniowie kontynuują naukę przedmiotu w szkole ponadpodstawowej. U młodzieży z tego przedziału wiekowego myślenie nabiera dojrzałego charakteru abstrakcyjnego, możliwe jest operowanie pojęciami i sądami, co umożliwi przewidywanie i planowanie sposobów sprawdzania rozwiązań. Rozwinięta pamięć logiczna sprawia, że zapamiętywanie przestaje być mechaniczne, lecz opiera się na rozumieniu docierających informacji.

Dla nauczycieli edukacji dla bezpieczeństwa, którzy uczą tego przedmiotu, program nauczania może stanowić dokument o istotnym wpływie na organizację ich pracy dydaktyczno-wychowawczej. Proponowany program stanowi próbę odejścia od nauczania podającego, ukierunkowanego na poznanie dużej ilości faktów, a zwraca się ku nauczaniu poprzez przeżycia osobiste, ćwiczenia praktyczne, rozwiązywanie realnych problemów.

Część pierwsza programu – *Założenia procesu kształcenia i jego cele* – podaje informacje dotyczące miejsca i znaczenia zajęć edukacyjnych edukacji dla bezpieczeństwa w procesie kształcenia oraz podkreśla umiejętności kluczowe zawarte w podstawie programowej, które powinny zostać osiągnięte, w wyniku realizacji zadań edukacyjnych oraz pracy wychowawczej nauczyciela.

Część druga – *Charakterystyka programu nauczania* – zawiera krótką charakterystykę działów. Program

zbudowany jest z 4 niezależnych od siebie działów, co ułatwia pracę. Nauczyciel ma większe możliwości dostosowania programu do warunków realizacji, możliwości i zainteresowań uczniów oraz własnych predyspozycji. Naukę proponuję jednak rozpocząć od działu dotyczącego podstaw pierwszej pomocy, ponieważ na tych zajęciach uczeń poznaje i doskonali umiejętności niezbędne przez całe życie.

Część trzecia – *Szczegółowe cele kształcenia i wychowania* – zawiera opis celów ogólnych i celów szczegółowych, które powinny być zrealizowane w poszczególnych działach. W części tej omówiono także sposób kształtowania umiejętności kluczowych zawartych w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego*. Dla ułatwienia pracy w nawiasach została podana numeracja umiejętności zastosowana w podstawie programowej.

Treści nauczania – przedstawiono tu treści kształcenia. Stanowią one uszczegółowienie podstawy programowej edukacji dla bezpieczeństwa, niezbędne do osiągnięcia założonych celów.

Część czwarta – *Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania* (z uwzględnieniem indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów oraz warunków, w których program będzie realizowany) – przedstawiono tu wybrane informacje na temat planowania i organizacji procesu kształcenia, z uwzględnieniem indywidualizacji procesu nauczania. Zaproponowane formy i metody pracy dadzą nauczycielowi szansę sprostania temu wymogowi.

Część siódma – *Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzenia osiągnięć ucznia* – zawiera podstawowe informacje na temat organizacji procesu pomiaru i oceniania osiągnięć uczniów, sprawdzania umiejętności uczniów z położeniem nacisku na sprawdzanie praktycznych umiejętności. Opisane zostały propozycje oceniania osiągnięć uczniów wraz z przykładami kryteriów oceny.

1. Założenia procesu kształcenia i jego cele

Edukacja dla bezpieczeństwa jest obowiązkowym przedmiotem nauczania w zakresie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym, technikum oraz w branżowej szkole zawodowej I stopnia. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 2 marca 2018 r. w sprawie podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum* określa cele edukacyjne i treści kształcenia w zakresie nauczania edukacji dla bezpieczeństwa. Natomiast w branżowej

szkole zawodowej I stopnia zapisy są zawarte w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 26 lipca 2018 r.*

Dla ucznia będzie to kontynuacja przedmiotu, z którym spotkał się po raz pierwszy w klasie ósmej szkoły podstawowej. Uczeń powinien być już wyposażony w wiedzę i umiejętności przygotowujące go do spełnienia zapisów zawartych w cytowanej podstawie programowej.

Głównym celem zajęć jest przygotowanie młodego człowieka do działania ratowniczego i nauczenie go udzielania pierwszej pomocy w różnych sytuacjach urazowych oraz wdrażanie do świadomego uczestniczenia w życiu regionu i kraju na wypadek różnych zagrożeń.

Lekcje edukacji dla bezpieczeństwa powinny uświadomić uczniom, jaką rolę będą odgrywać w społeczeństwie, motywować ich do przejmowania odpowiedzialności za podejmowane działania, zachęcać do dalszego rozwoju oraz podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności z zakresu ratowania życia i zapobiegania urazom.

W niniejszym programie zestaw celów ogólnych i szczegółowych, treści kształcenia, procedury osiągania celów oraz pomiar osiągnięć zostały tak dobrane, aby kształtować u ucznia przede wszystkim umiejętność samodzielnego myślenia (zarówno twórczego, jak i analitycznego) oraz poszukiwania rozwiązań problemów występujących w sytuacjach kryzysowych.

Treści zamieszczone w programie nauczania edukacji dla bezpieczeństwa zostały tak dobrane, aby dostarczyć uczniowi wiadomości o rodzajach i źródłach współczesnych zagrożeń, sposobach zapobiegania im i zasadach niesienia pomocy w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia. Sprzyjają kształtowaniu umiejętności opisanych w podstawie programowej, a także utrwalaniu postaw niezbędnych do budowania właściwych relacji międzyludzkich, pomagają w zrozumieniu odpowiedzialności za podejmowane działania.

Na realizację programu, zgodnie z założeniami podstawy programowej, niezbędne jest przeznaczenie 30 godzin. Budowa i układ programu nauczania pozwalają nauczycielowi opracować własną wersję programową (polegającą na modyfikacji) oraz dostosować sposób realizacji do profilu i warunków środowiskowych szkoły, a także do zainteresowań i możliwości uczniów. Program nie określa ram czasowych na realizację poszczególnych tematów, a jedynie ogranicza się do podania orientacyjnego przydziału godzin, co może być przydatne dla nauczycieli rozpoczynających pracę.

Do prawidłowej realizacji programu potrzebne jest wyposażenie w niezbędny sprzęt i środki zapewniające możliwość wykonywania ćwiczeń na fantomach. Wskazane jest wyposażenie w następujące środki dydaktyczne:

- apteczka pierwszej pomocy z podstawowym wyposażeniem,

- bandaże elastyczne i chusty trójkątne – do ćwiczeń praktycznych,
- rękawiczki nitrylowe lub winylowe, okulary ochronne, maseczki do oddechu zastępczego,
- trójkąt ostrzegawczy, kamizelka odblaskowa, latarka, skalpel,
- fantomy do resuscytacji krążeniowo-oddechowej: postać dorosła, dziecko i niemowlę,
- zestaw do imitacji ran i pozoracji urazów (profesjonalne lub modele wykonane przez uczniów),
- schematy, algorytmy postępowania ratowniczego w różnych urazach, plansze w liczbie pozwalającej na grupową pracę uczniów.

Wskazane jest posiadanie kilku dodatkowych kompletów środków opatrunkowych oraz ochrony indywidualnej na wypadek, gdyby uczeń zapomniał swojego zestawu określonego w *kontrakcie* (Załącznik 1). Umożliwi się wówczas uczniowi pracę na lekcji i da szansę doskonalenia umiejętności. Proponuje się jednak egzekwowanie uczniowskiego zestawu ratunkowego, gdyż w ten sposób wdraża się uczniów do odpowiedzialności.

Należy pamiętać, że wiele pomocy dydaktycznych mogą przygotować nauczyciele wraz z uczniami, pracując metodą projektu. Ważne jest również, aby w pracowni był zgromadzony księgozbiór umożliwiający pracę nie tylko z podręcznikiem szkolnym, ale również z innymi źródłami wiedzy, dającymi możliwość odwołania się do sytuacji w regionie. Wiele ciekawych opracowań można uzyskać w WIOŚ (wojewódzkich inspektoratach ochrony środowiska).

Wiele materiałów poglądowych można otrzymać w oddziałach zarządzania kryzysowego wojewody, straży pożarnej, policji lub w pogotowiu ratunkowym i na oddziałach SOR (specjalistyczny oddział ratunkowy), w WORD (wojewódzki ośrodek ruchu drogowego), WOPR, oddziałach rejonowych i okręgowych PCK. W instytucjach tych warto poprosić również o filmy ilustrujące udział wymienionych służb w różnych akcjach ratowniczych w regionie.

Innym ważnym źródłem wiedzy jest internet oraz programy komputerowe. Wymaga to wyposażenia pracowni, w co najmniej jeden komputer.

Liczebność klas nie powinna przekraczać 30 osób. W takich klasach według autorki wskazany jest podział na grupy do ćwiczeń praktycznych, zwłaszcza doskonalących umiejętności udzielania pierwszej pomocy. Niestety w nowym rozporządzeniu w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa nie ma mowy o podziale na grupy (Roz. MEN z 14 czerwca 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa, DzU z dnia 26.06.2017 r, poz. 1239).

2. Charakterystyka programu nauczania

Zapisy podstawy programowej przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa podzielono na cztery niezależne od siebie moduły:

- I. Podstawy pierwszej pomocy.
- II. Edukacja zdrowotna.
- III. Sytuacje nadzwyczajnych zagrożeń.
- IV. Bezpieczeństwo państwa.

W zależności od potrzeb, organizacji procesu kształcenia w szkole, zainteresowań uczniów oraz nauczycielskiej koncepcji kształcenia obronnego młodzieży, poszczególne moduły można realizować w dowolnej kolejności. Formy pracy, wymagania stawiane uczniom oraz czas realizacji są ustalane między osobami zainteresowanymi.

Moduł I – *Podstawy pierwszej pomocy* – z uwagi na istotę poruszanych zagadnień został potraktowany jako priorytetowy, ponieważ wprowadza w zagadnienia związane z ratowaniem życia ludzkiego. Realizując treści tego działu, uczniowie naberą umiejętności oceniania sytuacji oraz wynikających z niej zagrożeń. Nauczą się zasad ratowania życia i zdrowia poszkodowanych, jednocześnie dbając o bezpieczeństwo swoje, a także świadków zdarzenia oraz poznają procedury postępowania ratowniczego w różnych urazach i stanach zagrożenia życia.

Realizacja treści pozwoli młodzieży zastanowić się nad cechami, jakimi powinien się wyróżniać ratownik oraz dokonać analizy własnych predyspozycji do myślenia i działania ratowniczego. Głównym celem modułu jest kształtowanie postaw humanitarnych, wrażliwości, empatii i otwartości w stosunku do osób potrzebujących pomocy, cierpiących, będących w sytuacji zagrożenia życia.

Moduł II – *Edukacja zdrowotna*. Realizując treści tego modułu, uczniowie naberą umiejętności oceniania zachowań zdrowotnych i dokonywania właściwych wyborów –sprzyjających zdrowiu. Będą potrafili określić własne problemy zdrowotne, odkryć własne potrzeby i możliwości oraz zaplanować swoje działania w sposób właściwy dla rozwoju i zdrowia.

Celem zajęć w module III – *Sytuacje nadzwyczajnych zagrożeń* – jest przygotowanie uczniów do właściwego zachowania w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń. Istotne jest także wdrażanie młodzieży do przestrzegania procedur postępowania po ogłoszeniu alarmu w szkole, przygotowanie do analizowania informacji dotyczących zagrożeń w najbliższym środowisku (szkoła, dom), wyciągania wniosków i planowania bezpiecznych zachowań.

Moduł IV – *Bezpieczeństwo państwa*. W module tym uczeń zrozumie istotę bezpieczeństwa państwa, wynikającego m.in. z położenia geograficznego kraju.

Zaproponowana struktura programu sprawia, że jest on w pełni przejrzysty. Jasno sprecyzowany został zakres materiału nauczania, a przyjęta kolejność działów i tematów pozwala pokazać w logicznym związku zagrożenia (przyczyny) i ich możliwe skutki, zalecane działania (czynności) zapobiegawcze w mikro- i makroskali oraz wskazane zachowania podczas niebezpiecznego wydarzenia, mające na celu zminimalizowanie ewentualnych strat ludzkich i materialnych.

Uzupełnienie programu o brakujące w podstawie programowej, a istotne z punktu widzenia zagrożeń życia zagadnienia sprawia, że nauczyciel realizujący ten właśnie program nauczania może mieć poczucie, że wszystkie istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa i pierwszej pomocy zagadnienia zostały przez niego zrealizowane.

Uczeń po ukończeniu szkoły będzie wyposażony w umiejętności ratowania życia i zdrowia w różnych sytuacjach, wynikających także z rozwoju cywilizacyjnego. Zadaniem nauczyciela przedmiotu nie jest wyposażenie ucznia wyłącznie w wiedzę i umiejętności niezbędne do zachowania się np. w wypadku drogowym. Jest to zadanie znacznie szersze. Przecież większość wypadków zdarza się w sytuacjach codziennych, w domu lub podczas urlopu.

3. Szczegółowe cele kształcenia i wychowania oraz treści nauczania

Aby ułatwić nauczycielowi sprawdzenie zgodności programu z zapisami w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego*, treści nauczania i cele szczegółowe zamieszczono w tabeli. Przejrzystość zapisu ułatwia także porównanie realizacji treści i rozwijanych umiejętności zawartych w poszczególnych modułach.

Moduł I. Podstawy pierwszej pomocy

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
<p>1. Organizacja pierwszej pomocy</p> <p>1.1 Pierwsza pomoc w nagłych wypadkach</p> <p>1.2 Wezwanie pomocy</p> <p>1.3 Apteczka pierwszej pomocy (III/2; III/7a; III/3; III/4; III/4a; III/4b; III/4c; III/4d; III/5; III/6; III/8; III/8a; III/8b; III/10)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • podaje definicję, wymienia cele i zadania pierwszej pomocy; wymienia działania wchodzące w zakres pierwszej pomocy, • wyjaśnia pojęcie „stan zagrożenia życia”, • rozumie znaczenie podejmowania działań z zakresu udzielania pierwszej pomocy przez świadka zdarzenia oraz przedstawia jego rolę, • zna zasady bezpiecznego postępowania w miejscu zdarzenia, w tym: <ul style="list-style-type: none"> – unikania narażania własnego zdrowia, – oceniania własnych możliwości, – rozpoznawania potencjalnych źródeł zagrożenia w kontakcie z poszkodowanym, – wskazywania sposobu zabezpieczenia się przed zakażeniem w kontakcie z krwią i płynami ustrojowymi, stosowania uniwersalnych środków ochrony osobistej, • podaje przykłady zagrożeń w środowisku domowym, ulicznym, wodnym, w lasach, • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć, • wie, jak prawidłowo wezwać pomoc: <ul style="list-style-type: none"> – wymienia nazwy służb ratunkowych i podaje ich numery alarmowe, – wskazuje, kiedy wezwać pomoc i w jaki sposób przekazać informacje o zdarzeniu, • zna wyposażenie apteczki pierwszej pomocy, wymienia przedmioty, jakie powinny znaleźć się w apteczce np. domowej, samochodowej,
<p>2. Kontrola funkcji życiowych</p> <p>2.1 Ocena przytomności i wywiad SAMPLE</p> <p>2.2 Udrożnienie dróg oddechowych</p> <p>2.3 Aplikacje pierwszej pomocy (III/1; III/7; III/7b; III/7c; III/6; III/9)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje rolę układu oddychania, krążenia i nerwowego dla prawidłowego funkcjonowania organizmu; rozumie, jakie są następstwa zaburzeń czynności tych układów, • potrafi rozpoznać osobę w stanie zagrożenia życia: <ul style="list-style-type: none"> – wskazuje przyczyny i okoliczności prowadzące do szybkiego pogorszenia stanu zdrowia lub zagrożenia życia, – wyjaśnia rolę układu nerwowego, układu krążenia i układu oddechowego w utrzymywaniu podstawowych funkcji życiowych, • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć, • podaje przykład aplikacji na telefon komórkowy wspierającej udzielanie pierwszej pomocy,
<p>3. Utrata przytomności</p> <p>3.1 Zapobieganie zasnęciom</p> <p>3.2 Pomoc osobie z utratą przytomności</p> <p>3.3 Udar słoneczny, przegrzanie, udar cieplny (III/11; III/11a; III/11b; III/11c; III/11d; III/11e; III/11f; III/11g; III/11h; III/6; III/8)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna zasady postępowania z osobą nieprzytomną: <ul style="list-style-type: none"> – wymienia objawy utraty przytomności, – ocenia przytomność poszkodowanego, – ocenia czynność oddychania u osoby nieprzytomnej (trzema zmysłami, przez okres do 10 sekund), – wyjaśnia mechanizm niedrożności dróg oddechowych u osoby nieprzytomnej, – udrażnia drogi oddechowe rękoczynem czoło–zuchwa, – układa osobę nieprzytomną w pozycji bocznej bezpiecznej, – zapewnia osobie nieprzytomnej komfort termiczny, – systematycznie ponawia ocenę oddychania u osoby nieprzytomnej, • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć, • wie, jak prawidłowo wezwać pomoc,

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
<p>4. Resuscytacja krążeniowo-oddechowa</p> <p>4.1 RKO w zależności od wieku poszkodowanego</p> <p>4.2 Defibrylator AED</p> <p>4.3 Wykonywanie defibrylacji (III/11; III/11b; III/11c; III/12; III/12a; III/12b; III/12c; III/12d; III/12e; III/12f; III/12g; II/12h; III/6; III/8)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna zasady postępowania z osobą nieprzytomną: <ul style="list-style-type: none"> – ocenia przytomność poszkodowanego, – ocenia czynność oddychania u osoby nieprzytomnej (trzema zmysłami, przez okres do 10 sekund), • zna i wykonuje podstawowe czynności resuscytacji krążeniowo-oddechowej: <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia pojęcie „nagle zatrzymanie krążenia”; wymienia jego oznaki, – podaje przykłady zdarzeń, w których dochodzi do nagłego zatrzymania krążenia, – opisuje algorytm podstawowych czynności resuscytacyjnych u osoby dorosłej, – wymienia warunki i czynniki zapewniające resuscytację wysokiej jakości, – omawia uniwersalny algorytm w nagłym zatrzymaniu krążenia, – wykonuje na manekinie uciski klatki piersiowej i sztuczne oddychanie samodzielnie i we współpracy z drugą osobą, – opisuje zastosowanie automatycznego defibrylatora zewnętrznego (AED) oraz wskazuje na jego znaczenie dla zwiększenia skuteczności akcji resuscytacyjnej; zna algorytm podstawowych czynności resuscytacyjnych z użyciem AED, – przedstawia sytuacje, w których można prowadzić resuscytację z wyłącznym uciskaniem klatki piersiowej, • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć, • wie, jak prawidłowo wezwać pomoc,
<p>5. Zadławienia</p> <p>5.1 Zadławienie osoby dorosłej</p> <p>5.2 Zadławienie kobiety w ciąży lub osoby otyłej</p> <p>5.3 Zadławienie / Zakrztuszenie dziecka oraz niemowlęcia (III/13; III/13a; III/13b; III/13c; III/13d; III/8)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wykonuje podstawowe czynności pierwszej pomocy w zadławieniu: <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia pojęcie i mechanizm zadławienia, – omawia schemat postępowania w przypadku zadławienia, – wykonuje na manekinie rękocyny ratunkowe w przypadku zadławienia, – wymienia przykłady działań zapobiegających zadławieniu u małych dzieci, • wie, jak prawidłowo wezwać pomoc,
<p>6. Rany krwawienia i krwotoki</p> <p>6.1 Rodzaje ran i ich charakterystyka</p> <p>6.2 Zasady opatrywania ran</p> <p>6.3 Tamowanie krwawień (III/14; III/14a; III/14b; III/14e; III/14j; III/6; III/8)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna zasady pierwszej pomocy w urazach kończyn: <ul style="list-style-type: none"> – wymienia objawy związane z najczęstszymi obrażeniami narządu ruchu, – opisuje metody udzielania pierwszej pomocy w urazach kończyn, – wykonuje opatrunek osłaniający na ranę w obrębie kończyny oraz opatrunek uciskowy; – wymienia przykłady zapobiegania urazom w sporcie, w domu, w pracy, • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć, • wie, jak prawidłowo wezwać pomoc,
<p>7. Uszkodzenia kości i stawów</p> <p>7.1 Pomoc poszkodowanemu z urazem stawu</p> <p>7.2 Zasady stabilizacji kości długich kończyn</p> <p>7.3 Pomoc poszkodowanemu z urazem głowy, kręgosłupa i miednicy (III/14; III/14a; III/14b; III/14e; III/14f; III/14j; III/6; III/8)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna zasady pierwszej pomocy w urazach kończyn: <ul style="list-style-type: none"> – wymienia objawy związane z najczęstszymi obrażeniami narządu ruchu, – opisuje metody udzielania pierwszej pomocy w urazach kończyn, – wyjaśnia cel doraźnego unieruchomienia kończyny (ograniczenie ruchu, zmniejszenie bólu, ograniczenie ryzyka pogłębienia urazu, umożliwienie bezpiecznego transportu), – zna i stosuje zasady unieruchomienia złamań kości długich i stawów (zasada Potta), – w sytuacjach symulowanych prawidłowo unieruchamia kończynę po urazie w zastanej pozycji, wykorzystuje dostępny sprzęt do unieruchomienia złamanej kończyny, – wymienia sytuacje, w których może dojść do urazów kręgosłupa, – opisuje przykłady powikłań wynikających z urazu kręgosłupa, – przedstawia metody przenoszenia poszkodowanych z urazem kręgosłupa, – wymienia przykłady zapobiegania urazom w sporcie, w domu, w pracy, • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć, • wie, jak prawidłowo wezwać pomoc,

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
<p>8. Oparzenia termiczne i chemiczne 8.1 Czym może zostać spowodowane oparzenie 8.2 Rodzaje oparzeń i ich charakterystyka 8.3 Zasady udzielania pomocy oparzonemu (III/15; III/15a; III/15b; III/15c; III/15d; III/6; III/8)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie, na czym polega udzielanie pierwszej pomocy w oparzeniach: <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia pojęcie „oparzenie”, wymienia przyczyny i rodzaje oparzeń, – omawia zasady postępowania w przypadku oparzenia termicznego, – demonstruje metodę chłodzenia w przypadku oparzenia kończyny, – wymienia przykłady zapobiegania oparzeniom, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska domowego i małych dzieci, • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć, • wie, jak prawidłowo wezwać pomoc,
<p>9. Podtopienia 9.1 Pomoc osobie podtopionej 9.2 Zasady udzielania pomocy osobie tonącej pod lodem 9.3 Zagrożenia związane z wychłodzeniem organizmu (III/17; III/17a; III/17b; III/17c; III/17d; III/5; III/6; III/8)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie, na czym polega udzielenie pierwszej pomocy osobie podtopionej: <ul style="list-style-type: none"> – opisuje sytuacje, w jakich dochodzi do tonięcia, wyjaśnia zagrożenia związane z wodą, – wyjaśnia różnicę między podtopieniem a utonięciem, – odtwarza etapy pomocy w podtopieniach, podejmuje w sytuacji symulowanej czynności pierwszej pomocy po wydobyciu poszkodowanego z wody (pozycja bezpieczna, zapobieganie zachłyśnięciu i wychłodzeniu), – wyjaśnia, jak zapobiegać tonięciu i wypadkom w akwenach wodnych, • podaje przykłady zagrożeń w środowisku wodnym, • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć, • wie, jak prawidłowo wezwać pomoc,
<p>10. Zatrucia 10.1 Zatrucia pokarmowe 10.2 Zatrucia lekami i środkami odurzającymi 10.3 Zatrucia środkami chemicznymi, zatrucia gazami (III/18; III/18a; III/18b; III/18c; III/5; III/8)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie, na czym polega udzielenie pierwszej pomocy w zatruciach: <ul style="list-style-type: none"> – omawia zatrucie tlenkiem węgla (czadem), lekami lub środkami odurzającymi; wymienia ich objawy, – opisuje zasady bezpieczeństwa w pomieszczeniach skażonych tlenkiem węgla, gazami toksycznymi, – w sytuacji symulowanej podejmuje prawidłowe działania wobec osoby podejrzanego o zatrucie, • podaje przykłady zagrożeń w środowisku domowym, ulicznym, w przestrzeniach podziemnych, w lasach, • wie, jak prawidłowo wezwać pomoc,
<p>11. Pogryzienia, użądlenia, wstrząs 11.1 Postępowanie w przypadku pogryzienia przez zwierzę domowe 11.2 Użądlenia i ugryzienia owadów stanowiące zagrożenie życia 11.3 Zapobieganie rozwojowi wstrząsu (III/5; III/16; III/16a; III/16b; III/6; III/8)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady zagrożeń w środowisku domowym, ulicznym, w lasach, • rozumie, na czym polega udzielenie pierwszej pomocy we wstrząsie: <ul style="list-style-type: none"> – zna najważniejsze przyczyny wstrząsu, wymienia zagrożenia z niego wynikające, – stosuje zasady postępowania przeciwwstrząsowego (ułożenie, ochrona przed wychłodzeniem, wsparcie psychiczne poszkodowanego), • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć, • wie, jak prawidłowo wezwać pomoc,
<p>12. Nagłe zachorowania – choroby są wśród nas 12.1 Zawał serca, astma oskrzelowa, epilepsja 12.2 Cukrzyca 12.3 Udar mózgu (III/6; III/5; III/4; III/3)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć, • podaje przykłady zagrożeń w środowisku domowym, ulicznym, • wzywa odpowiednią pomoc, • potrafi rozpoznać osobę w stanie zagrożenia życia.

Moduł II. Edukacja zdrowotna

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
<p>1. Zdrowie jako wartość dla człowieka i zasób dla społeczeństwa</p> <p>1.1 Czynniki oddziałujące na zdrowie</p> <p>1.2 Wpływ sposobu odżywiania się i aktywności fizycznej na zdrowie</p> <p>1.3 Jak radzić sobie z emocjami i stresem (IV/2.1; IV/2.2; IV/2.3; IV/2.4; IV/2.5; IV/2.6; IV/2.7; IV/3.1; IV/3.2; IV/3.3; IV/3.4; IV/3.5; IV/3.6; IV/3.7; IV/4.1; IV/4.2; IV/4.3; IV/4.4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zależności między zdrowiem fizycznym, psychicznym, emocjonalnym, a społecznym; wyjaśnia wpływ stresu na zdrowie, • wymienia rzetelne źródła informacji o zdrowiu, chorobach, świadczeniach i usługach zdrowotnych, • ocenia własne zachowania związane ze zdrowiem, ustala indywidualny plan działania na rzecz własnego zdrowia, • zna podstawowe sygnały i objawy problemów ze zdrowiem psychicznym (stres fizyczny i emocjonalny, zaburzenia odżywiania, depresja kliniczna), • opisuje konstruktywne i niekonstruktywne sposoby radzenia sobie z emocjami, w tym negatywnymi, • określa, gdzie w okolicy swojego miejsca zamieszkania działają instytucje i organizacje świadczące leczenie, pomoc i wsparcie w przypadkach problemów zdrowia psychicznego, w szczególności świadczące usługi dla młodzieży, • dobiera i demonstrowa umiejętności komunikacji interpersonalnej istotne dla zdrowia i bezpieczeństwa (odmowa, zachowania asertywne, negocjowanie), • wymienia zachowania, które sprzyjają zdrowiu (prozdrowotne) oraz zagrażają zdrowiu oraz wskazuje te, które szczególnie często występują wśród nastolatków, • odróżnia czynniki środowiskowe i społeczne (korzystne i szkodliwe), na które człowiek może mieć wpływ od takich, na które nie może, • omawia krótkoterminowe i długoterminowe konsekwencje zachowań sprzyjających (prozdrowotnych) i zagrażających zdrowiu, • wyjaśnia zagadnienia związane z właściwą i racjonalną aktywnością fizyczną; uzasadnia jej znaczenie dla zdrowia i rozwoju, w tym ochrony przed chorobami przewlekłymi, • analizuje tendencje związane z brakiem aktywności fizycznej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych w Polsce, • potrafi ocenić intensywność wysiłku fizycznego (np. na podstawie pomiaru częstości akcji serca w czasie i po wysiłku), • potrafi analizować wartość odżywczą produktów żywnościowych np. na podstawie informacji o ich składzie umieszczanych przez producenta na opakowaniu, • wyjaśnia związki między aktywnością fizyczną zwyczajami żywieniowymi i dobrostanem emocjonalnym, • wyjaśnia zagadnienia związane z właściwym, racjonalnym żywieniem; uzasadnia jego znaczenie dla zdrowia i rozwoju, w tym ochrony przed chorobami przewlekłymi, • definiuje pojęcia bulimia i anoreksja; wyjaśnia ich następstwa, • wyjaśnia zagadnienia związane z właściwym, racjonalnym odżywianiem; uzasadnia jego znaczenie dla zdrowia i rozwoju, w tym ochrony przed chorobami przewlekłymi,
<p>2. Styl życia a zdrowie człowieka</p> <p>2.1 Co to są choroby cywilizacyjne</p> <p>2.2 Mierzenie ciśnienia krwi i obliczanie współczynnika masy ciała (BMI)</p> <p>2.3 Wpływ substancji psychoaktywnych na sprawność kierowcy (IV/1.1; IV/1.2; IV/1.3; IV/5.1; IV/5.2; IV/5.3; IV/5.4; IV/5.5; IV/5)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna czynniki ryzyka chorób cywilizacyjnych, takich jak: nadciśnienie tętnicze, cukrzyca, zaburzenia gospodarki lipidowej, otyłość; definiuje pojęcie zespołu metabolicznego (nadciśnienie tętnicze, otyłość, cukrzyca, zaburzenia lipidowe); dokonuje pomiaru ciśnienia tętniczego, • potrafi ocenić korzyści kontroli czynników ryzyka miażdżycy w populacji, • zna pojęcie wskaźnika masy ciała (BMI) i potrafi określić do czego służy; zna tendencje związane z otyłością wśród dzieci, młodzieży i dorosłych w Polsce, • analizuje objawy różnych rodzajów uzależnień behawioralnych, w tym uzależnienie od komputera, internetu, hazardu, • wie, jakie przekonania dotyczące spożycia alkoholu, palenia tytoniu, brania dopalaczy i narkotyków przez młodzież mogą mieć wpływ na podejmowanie wymienionych zachowań, • zna wiarygodne źródła informacji na temat tendencji i skutków dotyczących spożycia alkoholu, palenia tytoniu, brania dopalaczy i narkotyków przez młodzież w Polsce; wyjaśnia, w jaki sposób można unikać picia alkoholu, palenia tytoniu, brania dopalaczy i narkotyków, • zna zasady odpowiedniego stosowania leków (produktów leczniczych) i suplementów diety, • ustala, co sam może zrobić, aby tworzyć warunki środowiskowe i społeczne, które są korzystne dla zdrowia (ochrona środowiska przyrodniczego, wsparcie społeczne, komunikacja interpersonalna, współpraca osób, instytucji i organizacji na rzecz zdrowia itp.), • wyjaśnia wpływ substancji psychoaktywnych na sprawność kierowcy, zna przepisy prawa dotyczące używania substancji psychoaktywnych i prowadzenia pojazdów.

Moduł III. Sytuacje nadzwyczajnych zagrożeń

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
1. Międzynarodowe prawo humanitarne 1.1 Konwencje genewskie i protokoły dodatkowe 1.2 Ograniczenia w prowadzeniu walki zbrojnej 1.3 Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca 1.4 Ochrona dóbr kultury (II/1.1; II/1.6; I/1.6)	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego oraz wymienia podstawowe dokumenty ONZ regulujące funkcjonowanie obrony cywilnej w świecie, • identyfikuje obiekty opatrzone międzynarodowymi znakami ochrony zabytków, • zna i określa zakres działania wybranych stowarzyszeń i organizacji, takich jak Polski Czerwony Krzyż,
2. Ochrona ludności i zwierząt 2.1 Obrona cywilna 2.2 Środki ochrony i zabiegi sanitarne (II/2.1; II/2.2; II/2.3; II/2.5; II/2.6; II/2.7)	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia rodzaje znaków substancji toksycznych i miejsca ich eksponowania, • rozpoznaje znaki substancji toksycznych na pojazdach i budynkach, • omawia wpływ środków promieniotwórczych na ludzi, zwierzęta, żywność i wodę oraz wie, jakie materiały można wykorzystywać jako zastępcze środki ochrony dróg oddechowych i skóry, • wyjaśnia zasady postępowania w przypadku awarii instalacji chemicznej, środka transportu lub rozszczelnienia zbiorników z substancjami toksycznymi, • wyjaśnia znaczenie pojęć: odkażanie, dezaktywacja, dezynfekcja, deratyzacja, • wyjaśnia, na czym polegają zabiegi specjalne i sanitarne,
3. Służby ratownicze 3.1 Państwowe Ratownice Medyczne 3.2 Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy 3.3 WOPR, GOPR, TOPR (II/1.3; II/1.4)	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia rolę i zasady funkcjonowania Państwowej Straży Pożarnej oraz Państwowego Ratownictwa Medycznego, • wymienia i charakteryzuje ochotnicze służby i podmioty ratownicze, takie jak: Ochotnicza Straż Pożarna, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe,
4. Ostrzeganie i alarmowanie ludności o zagrożeniach 4.1 Ostrzeganie przed zagrożeniami 4.2 Postępowanie po ogłoszeniu alarmu 4.3 Ewakuacja ludności (II/3.1; II/3.2; II/3.3; II/3.4; II/3.5; I/1.10; I/1.11; I/1.13; I/1.14)	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje i rozpoznaje rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych, • charakteryzuje zasady zachowania się ludności po ogłoszeniu alarmu, • omawia zasady ewakuacji ludności i środków materiałowych, • wskazuje drogi ewakuacji w szkole; • potrafi zainstalować w telefonie komórkowym dostępny w miejscu swojego zamieszkania system ostrzegania o lokalnych zagrożeniach, • rozróżnia zagrożenia czasu pokoju i czasu wojny, • wyjaśnia zasady zaopatrzenia ludności ewakuowanej w wodę i żywność, • wyznacza strefę bezpieczeństwa w sytuacji zagrożenia, • uzasadnia potrzebę przeciwdziałania panice,
5. Zagrożenia naturalne, budowlane i komunikacyjne 5.1 Zagrożenia nadzwyczajne 5.2 Postępowanie podczas różnych zagrożeń 5.3 Wzywanie pomocy (II/1.5; II/1.7; II/1.8, II/1.9; II/1.12)	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje obowiązki pieszo i kierowcy w zakresie zachowania się na drodze w momencie przejazdu karetki pogotowia lub innego pojazdu z włączonymi sygnałami uprzywilejowania, • rozpoznaje zagrożenia i ich źródła; zna zasady postępowania podczas pożaru, w przypadku wypadków komunikacyjnych, w czasie zagrożenia powodzią, w przypadku katastrofy budowlanej, wycieku gazu z instalacji w budynku mieszkalnym, odnalezienia niewypału lub niewybuchu, zagrożenia lawiną, intensywnej śnieżycy, • przedstawia typowe zagrożenia zdrowia i życia podczas powodzi, pożaru lub innych klęsk żywiołowych, • wyjaśnia zasady postępowania w przypadku awarii instalacji chemicznej, środka transportu lub rozszczelnienia zbiorników z substancjami toksycznymi, • charakteryzuje zagrożenia pożarowe w domu, w szkole i w najbliższej okolicy; wymienia rodzaje i zasady użycia podręcznego sprzętu gaśniczego oraz potrafi dobrać odpowiedni rodzaj środka gaśniczego w zależności od rodzaju pożaru (np. płonąca patelnia, komputer),

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
<p>6. Zagrożenia związane z działalnością człowieka</p> <p>6.1 Zagrożenia cywilizacyjne i zagrożenia terrorystyczne</p> <p>6.2 Zagrożenia cybernetyczne</p> <p>6.3 Substancje toksyczne oraz promieniowanie jądrowe (I/1.14; I/1.15; II/2.2; II/2.3; II/2.4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • w zakresie zagrożenia terrorystycznego wyjaśnia pojęcie terroryzmu; wymienia przykłady skutków użycia środków biologicznych, chemicznych i wybuchowych oraz omawia zasady zachowania się w przypadku zdarzeń terrorystycznych (np. w razie wtargnięcia uzbrojonej osoby do szkoły, centrum handlowego), • wyjaśnia znaczenie cyberprzemocy i zna procedury postępowania w przypadku jej wystąpienia oraz wskazuje niewłaściwe zachowania dotyczące cyberprzemocy i wie, jaka powinna być na nie właściwa reakcja, • rozpoznaje znaki substancji toksycznych na pojazdach i budowlach, • omawia wpływ środków promieniotwórczych na ludzi, zwierzęta, żywność i wodę oraz wie, jakie materiały można wykorzystywać jako zastępcze środki ochrony dróg oddechowych i skóry, • wymienia sposoby zabezpieczenia żywności i wody przed skażeniami.

Moduł IV. Bezpieczeństwo państwa

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
<p>1. System bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej</p> <p>1.1 Polityka bezpieczeństwa narodowego</p> <p>1.2 System Bezpieczeństwa Narodowego</p> <p>1.3 Stowarzyszenia proobronne (I/1.1; I/1.2; I/1.4; I/1.5; I/1.6; I/1.7; I/1.8)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje wyzwania dla bezpieczeństwa indywidualnego i zbiorowego, kategoryzuje je, przypisuje właściwe znaczenie w kontekście bezpieczeństwa lokalnego i całego państwa, • zna i wymienia zadania parlamentu, prezydenta, rady ministrów w dziedzinie obronności oraz elementy systemu obronnego państwa, • rozumie istotę oraz zna elementy składowe systemu bezpieczeństwa, jego poszczególne instytucje, charakter związków między nimi, • zna i wymienia nazwy formacji służb mundurowych (w tym obrony terytorialnej) zapewniających bezpieczeństwo państwa oraz wyjaśnia zadania tych służb, • zna i określa zakres działania wybranych stowarzyszeń i organizacji, takich jak np. Liga Obrony Kraju, Związek Strzelecki „Strzelec”, • wymienia i uzasadnia geopolityczne, militarne i gospodarcze aspekty bezpieczeństwa państwa,
<p>2. Powinności obronne i kryzysowe władz, instytucji oraz obywateli</p> <p>2.1 Administracja wojskowa</p> <p>2.2 Zarządzanie kryzysowe (I/1.9; I/1.11; I/1.12; I/1.13)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna i rozumie rolę świadczeń obywateli na rzecz obronności oraz zadań i kompetencji władz państwowych i samorządowych w tym zakresie; • podaje przykłady zarządzeń, jakie mogą wydać władze w związku z kryzysem, • orientuje się w podstawowych zasadach zarządzania kryzysowego i rozumie jego istotę; wyjaśnia znaczenie pojęcia siatka bezpieczeństwa i infrastruktura krytyczna, • w oparciu o właściwą terminologię dokonuje analizy wybranych zjawisk społecznych (stany nadzwyczajne),
<p>3. Siły zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej</p> <p>3.1 Siły zbrojne RP</p> <p>3.2 Uzbrojenie Wojska Polskiego (I/1.3)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • omawia zadania, struktury oraz podstawowe uzbrojenie i wyposażenie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

4. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Proces kształcenia pojmowany jako współzależność procesu nauczania i uczenia się, stwarza bogate możliwości indywidualizacji kształcenia. Podstawowym zadaniem nauczyciela jest przebudowa struktury procesu dydaktycznego w taki sposób, by w ramach tych samych treści, tego samego zagadnienia tematycznego, można było wykorzystać różne zakresy treści w odniesieniu do poszczególnych uczniów lub przynajmniej do trzech ich podstawowych grup, tj. do uczniów najzdolniejszych, przeciętnych i najslabszych.

Proces kształcenia, w którym stosuje się harmonijnie pracę indywidualną, zbiorową i grupową, sprzyja uspołecznieniu. Każda klasa to zespół uczniów zróżnicowanych pod względem zdolności.

Jeżeli w grupie znajdują się uczniowie o specyficznych potrzebach edukacyjnych należy skupić się na przestrzeganiu poniższych zasad.

Zasada 1 – indywidualizowania czynności i prac zadawanych uczniom. W tym celu należy:

- zmniejszać poziom trudności zadań stawianych uczniom zmagającym się z nauką;
- stosować materiały odwołujące się do wielu zmysłów, by zmniejszyć zależność uczniów od uczenia się z tekstu pisanego;
- zadawać prace oparte na zainteresowaniach uczniów;
- w procesie uczenia się wyszukiwać mocne strony uczniów i na nich opierać nauczanie;
- upewniać się, że zadanie ma wyraźną strukturę, jest dobrze określone i mieści się w granicach możliwości uczniów;
- dawać do rozwiązania zadania krótkie, z pierwszą częścią łatwą lub na tyle uczniom znajomą, żeby już na wstępie mieli poczucie sukcesu.

Zasada 2 – odpowiedniego opracowania zadań i ćwiczeń. Realizując ją, trzeba:

- dopilnować, by uczniowie powtórzyli instrukcję (aby mieć pewność, że wiedzą, co mają zrobić);
- umożliwić uczniom wypowiedzianie na głos swoich myśli podczas wykonywania zadań;
- ćwiczyć z uczniem metody kierowania własną nauką;
- udzielać uczniowi dokładnych wskazówek, co musi zrobić, aby osiągnąć pożądaną poziom wykonania zadania;
- określić limit czasu na daną pracę na tyle duży, żeby uczniowie mogli „pokonać zegar” (wykonać zadanie).

Zasada 3 – pomoc w wykonywaniu zadań. Doradcą lub korepetytorem może być nauczyciel lub kolega. Powinien on:

- przeformułować pytanie lub naprowadzić na właściwy trop, jeśli uczeń nie potrafi na nie odpowiedzieć;
- pochwalić, kiedy uczeń odpowiada wystarczająco dobrze;
- dać uczniowi sposobność poprawienia prac niewystarczająco dobrych;
- upewnić ucznia, że w razie potrzeby otrzyma pomoc.

Zasada 4 – podtrzymywania motywacji. W tym celu należy:

- zachęcać ucznia i pozytywnie komentować jego pracę;
- pomóc ustalić uczniowi realistyczne cele i ocenić osiągnięcia (POWER, SMART);
- kierować uwagę słabych uczniów na ich osiągnięcia;
- wystawiać oceny za podjęty wysiłek ucznia i osiągnięty rezultat;
- w razie potrzeby podzielić instrukcje na części, by uczeń zapamiętał je;
- uczniów słabiej zmotywowanych warto posadzić w pierwszych ławkach i nawiązywać z nimi częsty kontakt wzrokowy.

Drugą bardzo ważną grupę stanowią uczniowie zdolni. Aby nauczyciel mógł pomóc w rozwoju twórczych umiejętności uczniów, musi umieć wykryć ich zdolności, poznać zainteresowania, określić potrzeby i aspiracje oraz dostosować proces nauczania do procesu uczenia się.

Ważnym czynnikiem psychologicznym w uczeniu się jest motywacja. Znajomość motywacyjnych uwarunkowań uczenia się i różnic w motywacji uczenia się różnych osób, jest jednym z warunków właściwego organizowania procesu kształcenia. Szczególnie potrzeby ucznia uzdolnionego, jego chęć i energia do pracy muszą zostać właściwie zagospodarowane.

Zakres pracy z **uczniem zdolnym** dzieli się na trzy kategorie:

- indywidualizację w procesie lekcyjnym,
- indywidualizację na zajęciach pozalekcyjnych,
- udział w zajęciach pozaszkolnych.

Założenia organizacyjne, planowane metody kształcenia oraz sposób kontroli osiągnięć szkolnych ucznia powinny być dostosowane do celów kształcenia oraz wskazanych w programie nauczania osiągnięć uczniów.

Istotne jest, aby w procesie dydaktycznym stosować różne modele kształcenia, dzięki którym uczniowie będą mieli szansę sprostać założonym celom.

Model kształcenia poszukującego, w którym uczniowie uczą się, w jaki sposób twórczo rozwiązywać problemy. Ma on szczególne znaczenie w przygotowaniu się uczniów do realizacji podobnych działań w życiu. Udzielanie pierwszej pomocy poszkodowanym, podejmowanie decyzji o sposobie ratowania życia, cechuje duży poziom

niepewności, ponieważ rzeczywistość wokół jest dynamiczna. Ponadto nie ma identycznych przypadków, zachowań poszkodowanych i reakcji ratujących. Należy zatem wdrażać młodzież do poszukiwania różnych, najlepszych z punktu widzenia bezpieczeństwa, rozwiązań. Ratownik, który nie lęka się podejmowania decyzji i potrafi szybko dostosować się do koniecznych zmian ma większe szanse bycia skutecznym w życiu.

Model kształcenia bezpośredniego pozwala na zbliżenie szkolnej edukacji do rzeczywistych sytuacji. Uczniowie mają wtedy możliwość rozwiązywania problemów i podejmowania działań, tożsamyh lub podobnych do tych, z którymi będą mogli się spotkać w życiu codziennym. Podstawą tego modelu jest odpowiednie ustrukturyzowanie działań zarówno nauczyciela, jak i ucznia, które mają na celu osiągnięcie założonego poziomu ćwiczonych umiejętności. W zależności od możliwości szkoły, zaleca się wykonywanie jak największej ilości ćwiczeń praktycznych.

Model uczenia się wespółpracy, który w edukacji dla bezpieczeństwa ma szczególne znaczenie, ponieważ ratownik rzadko jest sam w miejscu zdarzenia. Najczęściej występuje w towarzystwie innych świadków, których powinien umieć zaangażować do współpracy, przydzielić im odpowiednie zadania oraz koordynować przebieg akcji lub podporządkować się innym. Efekty akcji ratowniczej zależą od umiejętności pracy w grupie oraz właściwego organizowania pracy zespołowej.

Aby stworzyć odpowiednią atmosferę do współpracy i uregulować wzajemne relacje między uczniami oraz między uczniami a nauczycielem, pożądane jest zawarcie na początku zajęć kontraktu edukacyjnego. Kontrakt edukacyjny może być traktowany jako rodzaj umowy społecznej, która wspomaga osiągnięcie zadanych celów, określa metody pracy oraz ustala oczekiwania i zobowiązania między uczestnikami zajęć a osobą prowadzącą. Ważne jest, aby warunki kontraktu były opracowywane przy współudziale uczniów, ponieważ człowiek ma zawsze silniejszą motywację do wykonywania jakiegoś działania, jeżeli współuczestniczył w postanowieniach związanych z tym działaniem, niż w wypadku, gdy działanie to zostało mu narzucone (przykład kontraktu zamieszczono w załączniku 1).

Motywuującą rolę w procesie dydaktycznym odgrywa również świadomość celów, którym ma służyć podjęte działanie. Dlatego pierwszym etapem każdej jednostki dydaktycznej powinno być przedstawienie tematu oraz założonych celów. Jednostka dydaktyczna stanowi pewną zamkniętą całość i może być realizowana podczas jednej, dwóch lub więcej (kilku) godzin lekcyjnych.

Cel można określać według metody POWER, w której poszczególne litery oznaczają, że cel powinien być:

P – pozytywny, nie powinien zawierać określeń negatywnych;

O – określony w czasie (czas dla różnych uczniów może być różny);

W – wymierny, czyli tak sformułowany, aby uczeń wiedział po czym pozna, że osiągnął cel;

E – ekologiczny, nie może odbywać się niczym kosztem;

R – realny, musi być realny dla każdego ucznia, dlatego cel sformułowany przez nauczyciela, każdy uczeń powinien przeredagować dla siebie (z uwzględnieniem wymagań określonych w przedmiotowym systemie oceniania).

Wymagania edukacyjne przedmiotu Edukacja dla bezpieczeństwa

Część zagadnień poruszanych w ramach programu edukacji dla bezpieczeństwa w szkole ponadpodstawowej powinna być już znana uczniom z klasy 8. Z tego względu należy przeprowadzić diagnozę poziomu opanowanej wiedzy oraz ukształtowanych umiejętności i – zgodnie z wynikami tej diagnozy – rozpoczynać jednostkę dydaktyczną bądź od powtórzenia, bądź od utrwalenia poruszanych wcześniej zagadnień.

Ponadto, aby efektywnie zrealizować treści, warto skłaniać uczniów do analizy zdarzeń (zwłaszcza występujących w środowisku ucznia) lub zależności i wyciągania wniosków. Przyczyni się to do lepszego zrozumienia rzeczywistości i pozwoli uczniom przygotować się do skutecznego działania w sytuacji zagrożenia, a być może w przyszłości pomoże uniknąć wielu sytuacji kryzysowych.

5. Preferowane metody pracy z uczniem

Przewidziane w programie nauczania cele powinny być osiągnięte dzięki zastosowaniu metod aktywizujących ucznia. Należy jednak pamiętać, że wykonywane ćwiczenie (lub ich cykl) tylko wówczas przyniesie zamierzony efekt, jeżeli zostanie zakończone podsumowaniem i wyciągnięciem wniosków. Uczniowie po zakończeniu jednostki dydaktycznej powinni wiedzieć, jaki był cel wykonywanych ćwiczeń i czego się dzięki temu nauczyli.

W procesie kształcenia ważna jest również właściwa organizacja stanowisk pracy uczniów. Pracownia powinna być wyposażona w lekkie, wygodne do przestawiania meble, aby je bez trudności dowolnie konfigurować, zależnie od potrzeb wykonywanych ćwiczeń. Podczas zajęć uczniowie będą często wykonywać ćwiczenia praktyczne z wykorzystaniem podręcznych środków opatrunkowych, ćwiczyć na materacach/karimatach oraz fantomach.

Będą także korzystać z dużych arkuszy papieru i flamastrów (podczas opracowywania plakatów), dlatego należy przewidzieć miejsce do ich eksponowania, np. miękkie tablice lub umieszczone na odpowiedniej wysokości listwy. Niezbędna jest również podręczna biblioteczka, w której powinny znaleźć się między innymi:

- pakiet edukacyjny składający się z podręcznika dla ucznia oraz przewodnika metodycznego dla nauczyciela,
- przedmiotowy system oceniania,
- plan wynikowy,
- rozwiązania metodyczne lekcji,
- karty pracy ucznia,
- zestawy narzędzi pomiaru dydaktycznego: testy, karty obserwacji, karty samooceny itp.,
- opisy przypadków, np. z prasy czy internetu,
- gry dydaktyczne, prezentacje multimedialne,
- literatura uzupełniająca i rozszerzająca omawiane zagadnienia,
- wyciąg artykułów kodeksu karnego,
- aktualne ustawy i przepisy regulujące zagadnienia bezpieczeństwa i zakres pierwszej pomocy,
- procedury bezpieczeństwa w szkole, instrukcje itp.

Aby zapewnić wszechstronny rozwój uczniów, nauczyciel powinien dobrać we właściwych proporcjach różne metody kształcenia:

- podające – podczas wprowadzania zagadnień nowych o dużej trudności, aby zainteresować ucznia tematem,
- problemowe – w sytuacjach, gdy uczniowie mogą i powinni samodzielnie poszukiwać informacji oraz rozwiązań różnych problemów,
- eksponujące – gdy celem jest kształtowanie wrażliwości i właściwego systemu wartości uczniów,
- praktyczne – w sytuacjach, gdy uczniowie mogą i powinni wykorzystać zdobytą wiedzę w sytuacjach praktycznych.

Nauczyciel, dobierając metodę lub metody kształcenia, powinien przede wszystkim odpowiedzieć sobie na pytanie „Jakie cele chcę osiągnąć?” Następnie zastanowić się, jakie metody będą najbardziej odpowiednie do wieku i poziomu percepcji uczniów oraz w jaki sposób można najefektywniej osiągnąć założone cele. Dopiero rzetelna odpowiedź na te pytania pozwoli na wybranie odpowiednich metod i skuteczne ich zastosowanie.

Niniejszy program edukacji dla bezpieczeństwa daje możliwość zastosowania wszystkich wymienionych metod kształcenia.

Wykład, pogadanka czy opowiadanie mogą być wykorzystywane w celu wprowadzenia nowych zagadnień i przybliżenia uczniom pojęć, które będą niezbędne do zrozumienia celu lekcji oraz wykonywanych ćwiczeń. Tego rodzaju metody będą skuteczne tylko wówczas, gdy nie

są dominujące podczas jednostki lekcyjnej i wykorzystują odpowiednią do percepcji uczniów terminologię.

Różne rodzaje **dyskusji** przyczyniają się przede wszystkim do doskonalenia myślenia uczniów, zachęcają ich do aktywnego uczestnictwa oraz umożliwiają opanowanie istotnych umiejętności komunikacyjnych.

Szczególną odmianą dyskusji jest **metaplan**, który powinien być wykorzystywany wtedy, kiedy celem jest poszukiwanie rozwiązania problemu – znalezienie sposobów naprawienia sytuacji określonej jako niesatysfakcjonująca. Metoda ta może mieć większe zastosowanie w działach II, III i IV tematycznych.

Ciekawym sposobem zapisywania wniosków z dyskusji, porządkującym jej przebieg i pozwalającym na całościowe spojrzenie na zagadnienie, jest tworzenie **mapy mentalnej**, czyli graficznego obrazu dyskusji. Metoda ta może być wykorzystywana zarówno podczas wprowadzania nowych zagadnień – wtedy ułatwia uczniom uporządkowanie informacji z różnych źródeł, jak i podczas podsumowania czy powtórzenia – wtedy porządkuje związki oraz zależności występujące w omawianym zagadnieniu.

Gry dydaktyczne mają dużą wartość, ponieważ łączą w sobie elementy nauki i zabawy. Zarówno gry symulacyjne, polegające na odtwarzaniu przez uczniów rzeczywistych sytuacji problemowych, jak i gry decyzyjne są szczególnie przydatne w procesie kształtowania umiejętności rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji.

Metoda inscenizacji może również znaleźć zastosowanie w procesie kształcenia. Jej istotą jest odgrywanie przez uczniów ról zgodnie z przygotowanym scenariuszem, a następnie poddanie analizie treści obejrzanej inscenizacji i wyciągnięcie wniosków. Metoda inscenizacji zachęca również uczniów do osobistej refleksji.

Ćwiczenia należy realizować wtedy, kiedy istnieje potrzeba wytrenowania pewnych sprawności lub praktycznego zastosowania posiadanej wiedzy. Podstawą ćwiczenia jest wielokrotne wykonywanie danej czynności w celu jej doskonalenia. Ćwiczenie przynosi największe efekty, jeżeli uczeń uświadamia sobie cel jego wykonywania oraz rozumie reguły działania, które musi zastosować. Pomocne w tym mogą okazać się karty oceny i samooceny.

Metodą, która łączy wszystkie strategie działania nauczyciela – informacyjną, problemową, emocjonalną i operacyjną – jest **metoda projektów**. Metoda ta polega na samodzielnym wykonywaniu przez uczniów, indywidualnie lub w zespole, zadań zbliżonych do rzeczywistych. Jej celem jest znalezienie rozwiązania określonego problemu, realizacja wybranego rozwiązania oraz zaprezentowanie efektów wykonanej pracy. Uczy integrowania wiedzy oraz wykorzystywania umiejętności z różnych obszarów, a także przygotowuje do funkcjonowania w życiu.

6. Formy organizacji zajęć edukacji dla bezpieczeństwa

W typowym procesie dydaktycznym są stosowane trzy główne formy organizacyjne zajęć: lekcja, zajęcia terenowe, zajęcia pozalekcyjne.

Podstawową formą organizacyjną jest **lekcja** odbywająca się w klasie. Ze względu na cel wyróżniamy trzy typy lekcji – lekcje poświęcone:

- nowym treściom nauczania,
- podsumowaniu (utrwaleniu) dotychczas poznanych treści nauczania,
- sprawdzaniu i ocenianiu osiągnięć uczniów.

Od typu lekcji zależy jej struktura i organizacja.

W strukturze lekcji poświęconej wprowadzaniu nowych treści programowych należy uwzględnić trzy fazy – przygotowawczą (organizacja zajęć), wykonawczą (realizacja) i podsumowującą (rekapitulacja).

W **fazie przygotowawczej** nauczyciel motywuje i mobilizuje uczniów do zajęć, wprowadza ich w tematykę lekcji oraz zapoznaje z jej celem i podając uczniom tzw. Na-CoBeZu, czyli informując uczniów na co będzie zwracał uwagę podczas tej lekcji (jest to element lekcji OK – oceniania kształtującego).

Głównym zadaniem **fazy wykonawczej** jest realizacja celów nauczania dotyczących danego tematu. Do celów lekcji dostosowuje się bowiem strategię i metody nauczania. Doświadczony nauczyciel wie, że na jednej lekcji należy stosować różne metody nauczania. Efekt fazy wykonawczej jest tym większy, im bardziej stosowane przez nauczyciela metody aktywizują uczniów do uczenia się.

Głównym celem **fazy podsumowującej** jest ocena efektów fazy wykonawczej lub integracja realizowanej treści nauczania. Skuteczność nauczania na lekcji można ocenić w różny sposób, np. przez krótkie pytania lub w formie krzyżówki.

Ocena efektywności lekcji jest niezbędna dla nauczyciela, ponieważ umożliwia samoocenę przeprowadzonego procesu dydaktycznego i sprawdzenia słuszności doboru metod nauczania. Integracja treści nauczania polega na scalaniu, syntezie, podkreśleniu najważniejszych elementów treści.

W nauczaniu edukacji dla bezpieczeństwa istotną rolę odgrywać mogą również **zajęcia terenowe**. Ta forma organizacji procesu dydaktycznego, poza aspektem poznawczym, ma ogromne walory wychowawcze. Wskazane jest organizowanie zajęć w terenie, zwłaszcza z zagadnień dotyczących regionalnych zagrożeń ekologicznych oraz nie-

których zagadnień bloku dotyczącego organizacji obrony cywilnej i zasad powszechnej samoobrony w przypadku zagrożeń.

Wskazane jest zorganizowanie wycieczki do miejscowej straży pożarnej (zagrożenia powodziowe, pożarowe, ostrzeganie i alarmowanie ludności), do schronu (indywidualne i zbiorowe środki ochrony), na wysypisko śmieci, do oczyszczalni ścieków, ujęcia wodnego (regionalne zagrożenia ekologiczne, zagrożenia związane z działalnością człowieka) itp. Program edukacji dla bezpieczeństwa został napisany w taki sposób, że przewiduje godziny do wykorzystania dla nauczyciela, ze wskazaniem właśnie na przeprowadzenie zajęć terenowych.

Oddzielną formą organizacji procesu dydaktycznego są **zajęcia pozalekcyjne** – najczęściej prowadzone w ramach szkolnego koła PCK lub grupy Społecznych Instruktorów PCK. Głównym celem tych zajęć jest pogłębianie zainteresowań problematyką przedmiotu, a zwłaszcza doskonalenie umiejętności udzielania pierwszej pomocy, organizacja imprez szkolnych (konkursów, pokazów, zawodów) z zakresu udzielania pierwszej pomocy, wiedzy o HIV/AIDS, honorowego krwiodawstwa, tematyki czerwonokrzyskiej i międzynarodowego prawa humanitarnego, a także zagrożeń regionalnych. Ciekawy projekt zajęć pozalekcyjnych spotka się z uznaniem i akceptacją zarówno młodzieży, jak i dyrekcji.

Karty pracy dla ucznia służą indywidualizacji procesu nauczania i uczenia się uczniów. W wielu przypadkach do jednego tematu lekcyjnego można opracować po kilka kart pracy, aby nauczyciel miał możliwość organizacji pracy w zespole z uwzględnieniem możliwości uczniów.

7. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia

Ocenianie to proces, któremu uczniowie podlegają nieustannie. Nie może się zatem ograniczać do gromadzenia ocen oraz do prowadzenia zestawień statystycznych. Ocenianie powinno być:

- procesem gromadzenia informacji;
- integralną częścią procesu edukacyjnego;
- wspieraniem szkolnej kariery uczniów i zwiększaniem ich motywacji do uczenia się.

Mówiąc o ocenianiu, należy wziąć pod uwagę:

- planowanie procesu nauczania,
- przebieg procesu nauczania,
- sposoby zbierania informacji (poniżej opisano sposoby oceniania różnych form aktywności uczniowskich);
- sposoby komunikowania informacji;
- ewaluację procesu dydaktycznego.

Wyróżnia się zazwyczaj dwie funkcje oceniania:

- **klasyfikacyjną**, w której ocena jest wyrażona za pomocą symbolu i służy różnicowaniu uczniów ze względu na dalsze ścieżki kształcenia,
- **diagnostyczną**, służącą wspieraniu szkolnej kariery ucznia, monitorowaniu jego postępów i określaniu indywidualnych potrzeb. Sprzyja określeniu efektywności metod stosowanych na lekcjach i modyfikowaniu planów pracy.

Z obu aspektów oceniania należy zdawać sobie sprawę i bardzo starannie je rozróżniać. W każdym ze sposobów oceniania warto zwrócić uwagę na przyrost wiedzy ucznia, a nie tylko na efekt końcowy. Ważne jest, aby uczniowie zdawali sobie sprawę z tego, czego i jakim stopniu się nauczyli.

Porównanie oceniania wspomagającego i sumującego (różnicującego)

Cechy oceniania	Ocenianie wspomagające	Ocenianie sumujące
Cel	monitorowanie rozwoju ucznia	selekcja, monitorowanie systemu szkolnego
Charakter	ciągły, odbywa się na bieżąco	okresowy – odbywa się co pewien czas (np. co semestr)
Metody	wszystkie dostępne sposoby – obserwacja, rozmowa, różne rodzaje i formy pracy	sprawdziany pisemne zgodnie z wymaganiami opisanymi w podstawie programowej
Sposoby notowania wyników	wybrane przez szkołę lub nauczyciela sposoby pozwalające opisać różne aspekty szkolnej kariery ucznia	jakościowe i ilościowe analizy wyników
Przydatność	dla nauczyciela, ucznia, rodzica	dla nadzoru szkoły, środowiska, administracji, uczelni

W świetle założeń organizacyjnych programu i najnowszych tendencji w zakresie oceniania, ocena poziomu postępów i osiągnięć uczniów powinna być integralną częścią procesu edukacyjnego. Wskazane jest, aby w procesie kształcenia wystąpiły trzy rodzaje badań ewaluacyjnych:

- diagnostyczne,
- formatywne (kształtujące),
- sumatywne.

Cele oceniania

Przystępując do oceniania uczniów, należy zadać sobie podstawowe pytanie: „Po co oceniam?” Odpowiedź powinna brzmieć: Oceniam, aby:

1. Przeprowadzić diagnozę – określić indywidualne potrzeby i przyczynę ewentualnych trudności każdego ucznia.
2. Uzyskać informacje o efektywności procesu nauczania – określić rozwój i postępy uczniów, dokonać ewaluacji i modyfikacji procesu nauczania.
3. Uzyskać stopnie cząstkowe – niezbędne w szkolnej rzeczywistości i umożliwiające różnicowanie i klasyfikowanie uczniów.
4. Upowszechniać osiągnięcia uczniów – pozwala na porównywanie osiągnięć szkół, określenie stopnia opanowania umiejętności.
5. Dokonać ewaluacji programów nauczania – umożliwia ocenę efektywności strategii kształcenia.

Jak wynika z punktu 1. i 2. w centrum zainteresowania jest uczeń i jego potrzeby, zarówno zdolności, zainteresowania, jak i problemy. Ważne jest, żeby na początku pracy określić stan wiedzy i umiejętności uczniów, a następnie tak zaplanować pracę, aby im pomagać w rozwoju. Ocena ma być informacją o tym, jak ten proces przebiega. Nauczyciel tak ma postępować (planować nauczanie), by wskazywać uczniom nie tylko ich braki, ale przede wszystkim sposoby ich uzupełnienia. Ocenianie nie ma na celu udowodnienia uczniom, czego nie wiedzą, lecz pokazanie, jaki jest ich stan wiedzy i umiejętności oraz jak mają je rozwijać.

Nieźmiernie ważnym etapem w ocenianiu jest **planowanie procesu nauczania**. Planowanie wynikowe w dydaktyce opiera się na jasno i realistycznie określonych wymaganiach programowych. Nie może to być jeden zbiór wymagań, gdyż uzdolnienia uczniów są zróżnicowane. Niezbędna jest pewna hierarchia wymagań.

Ustalenie kryteriów wymagań nie jest łatwym zadaniem. Mimo trudności należy jednak pokusić się o ich wyznaczenie. Jaka wiedza i umiejętności są potrzebne, by dokonać tego zadania? Otóż należy umieć operacjonalizować cele i znać podstawowe wymagania opisane w podstawie programowej przedmiotu. Julian Ochenduszek stwierdził, iż

Kryteria	Wiadomości i umiejętności	
	Wymagania podstawowe	Wymagania ponadpodstawowe
Przystępność	bardzo łatwo i łatwe	trudne i bardzo trudne
Użyteczność	praktyczne, przydatne życiowo	teoretyczne, mniej przydatne życiowo – naukowe
Niezbędność wewnątrzprzedmiotowa	niezbędne w dalszej edukacji, bazowe	rozszerzające podstawę przedmiotu
Niezbędność międzyprzedmiotowa	ułatwiający uczenie się innych przedmiotów	połączające interdyscyplinarność lub swoistość
Niezawodność	pewne, sprawdzone, wdrożone w praktyce	także hipotezy, problematyczne

kryteria wymagań są właściwościami osiągnięć uczniów pozwalającymi różnicować, ustępniować je hierarchicznie (w: *Potrzeba planowania pracy dydaktycznej* „Forum humanistów” nr 3/2000, s. 28). Proponuje on więc podział wymagań na dwie kategorie: podstawowe (P) i ponadpodstawowe (PP). W obrębie wymagań P mieszczą się wymagania na oceny: dopuszczający i dostateczny, natomiast wymagania PP obejmują oceny: dobry i bardzo dobry i celujący.

Każdy nauczyciel musi dokonać modyfikacji planu wynikowego edukacji dla bezpieczeństwa, biorąc pod uwagę możliwości swoich uczniów (indywidualizacja procesu nauczania i uczenia się uczniów) oraz warunki pracy, które w każdej szkole są inne. Przystępując do tego zadania należy przestrzegać następujących wskazań.

1. Zbadać kompetencje uczniów na początku nauki przedmiotu i określić kierunek działania dla zespołu i poszczególnych uczniów.
2. Dokonać szczegółowej analizy podziału wymagań na poziomy podstawowy i ponadpodstawowy.
3. Określić wymagania podstawowe, by były rzeczywiście takie, jak podano w tabeli, dla uczniów danej klasy. Jeżeli trzeba, należy je obniżyć lub przerehabilitować, by w rezultacie nie okazały się za wysokie.
4. Pamiętać, że łatwe jest to, co nie sprawia trudności słabemu uczniowi, a nie to, co jest łatwe z punktu widzenia nauczyciela edukacji dla bezpieczeństwa.

5. Modyfikować wymagania etapami, by łatwiej było wprowadzać ewentualne zmiany. Po ustaleniu kryteriów, należy bezwzględnie przedstawić je uczniom i rodzicom.

W trakcie realizacji planu wynikowego nauczyciel zobowiązany jest do:

1. Wyjaśniania i wielokrotnego przypominania uczniom wymagań, aby dokładnie wiedzieli, za co, kiedy i w jaki sposób będą oceniani.
2. Ustawicznego modyfikowania i urealniania planu wynikowego, na podstawie obserwacji postępów i efektów pracy uczniów (wyników) – stąd jego nazwa – „plan wynikowy”.
3. Oceniania osiągnięć uczniów w powiązaniu z poziomami wymagań.
4. Zwracania uwagi na opanowanie poziomów wymagań (a nie na stopnie szkolne) podczas dokonywania analizy osiągnięć (zbiorowej lub indywidualnej).
5. W rozmowach z uczniami i ich rodzicami uwzględniać stopnie opanowania wiedzy i umiejętności z danego poziomu, a nie ograniczać się do podania stopnia szkolnego.

Aby właściwie zaplanować nauczanie edukacji dla bezpieczeństwa na drugim etapie edukacyjnym, nauczyciele powinni wcześniej posiadać informacje o wiedzy i umiejętnościach swoich uczniów. W tym celu na pierwszych zajęciach wskazane byłoby sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności nabytych przez młodzież na wcześniejszym etapie edukacyjnym.

Propozycja budowy karty planu testu

Nr zadania	Badana umiejętność	Propozycja odpowiedzi	Liczba punktów	Kategoria celów	Poziom wymagań

AUTOR: Bogusława Breitkopf

Ponieważ edukacja dla bezpieczeństwa w szkole ponadpodstawowej jest przedmiotem, z którym młodzież spotyka się po raz drugi, możliwe jest przeprowadzenie badań diagnostycznych na początku roku szkolnego. Dzięki temu nauczyciel będzie mógł właściwie zaplanować proces dydaktyczny i dostosować go do indywidualnych potrzeb uczniów.

Badania formatywne powinny być prowadzone na bieżąco, podczas wszystkich zajęć dydaktycznych. Ich głównym celem jest reagowanie na pojawiające się problemy i szukanie rozwiązań w celu ich wyeliminowania. Kontrola bieżąca jest szczególnie istotna, ponieważ umożliwia nauczycielowi bliższe poznanie możliwości intelektualnych swoich uczniów, co powinno prowadzić do stosowania odpowiednich metod i wdrażania procesu indywidualizacji nauczania i uczenia się uczniów.

Badania sumaryczne prowadzi się pod koniec realizacji działu i powinny badać poziom osiągnięć dydaktycznych uczniów w odniesieniu do założonych standardów. Ocena ta powinna uświadomić uczniom, jakie nastąpiły zmiany w zakresie ich umiejętności oraz wskazać kierunki i sposoby wprowadzania pożądaných zmian. Może być przeprowadzona za pomocą dobrze przygotowanego testu teoretycznego lub/i praktycznego, którego zadania będą przede wszystkim sprawdzały zrozumienie materiału nauczania oraz wykorzystania wiedzy w sytuacjach typowych i nietypowych, a także badały stopień opanowania umiejętności.

Nowoczesne ocenianie zakłada, że informacje o osiągnięciach ucznia są otrzymywane z różnych źródeł. Nauczyciel, oceniając ucznia, powinien wykorzystywać różne sposoby i narzędzia pomiaru dydaktycznego, aby stworzyć mu różnorodne możliwości potwierdzenia zdobytych wiadomości i opanowanych umiejętności.

1. Odpowiedź ustna

Powinna dać uczniowi możliwość wykazania się znajomością pojęć i faktów oraz ich zrozumieniem, umiejętnością odniesienia wiedzy do otaczającej rzeczywistości. Ta forma kontroli wymaga od nauczyciela precyzyjności w formułowaniu pytań (poleceń), a od ucznia – umiejętności poprawnych wypowiedzi ustnych. Sprawdza stopień zrozumienia i opanowania materiału oraz systematyczność pracy ucznia. Wskazane jest, aby odpowiedź ucznia była związana z wykonywaniem innych czynności, np. analizą rysunku, zdjęć, schematu, oceną opisanej sytuacji itp. Szczególnie ważny zatem jest sposób formułowania pytań przez nauczyciela.

2. Kartkówka

Obejmuje materiał z dwóch ostatnich lekcji, może być niezapowiedziana, sprawdza stopień opanowania materiału oraz systematyczność pracy ucznia; jest oceniona w ciągu

tygodnia. Największe znaczenie w pracy ma merytoryczna poprawność odpowiedzi.

3. Sprawdzian pisemny

Informuje o nabytych przez ucznia wiadomościach i umiejętnościach z materiału objętego sprawdzianem oraz o umiejętnościach łączenia prostych faktów i wyciągania wniosków. Przygotowanie sprawdzianów pisemnych, ze względu na ich rangę w procesie ewaluacji osiągnięć uczniów, wymaga od nauczyciela stosowania określonych procedur gwarantujących obiektywność oceniania.

Dłuższe sprawdziany powinny być poprzedzone analizą treści nauczania: materiału i celów nauczania oraz sporządzeniem planu testu. W ten sposób nauczyciel będzie miał możliwość monitorowania postępów uczniów w opanowywaniu umiejętności przewidzianych w podstawie programowej.

4. Rozwiązywanie problemów

Sposób oceniania zależy od rodzaju problemu i charakteru zadania, jakie uczniowie mają wykonać. Oceniając, należy wziąć pod uwagę m.in. to, czy uczeń trafnie definiuje problem, posługuje się sprawnie językiem przedmiotu, czy rozwiązanie jest realistyczne, spójne i adekwatne do problemu oraz czy uwzględnia zależności łączące różne elementy tej sytuacji oraz interesy jej uczestników.

Każdorazowo nauczyciel powinien jasno określić swoje wymagania, co do formy i treści, a także sposobu wykonania zadania. W kontroli tego typu nauczyciel powinien zasugerować, postać rozwiązania problemu (schemat graficzny, rozbudowana praca pisemna czy skrótowy zapis w punktach kolejnych kroków postępowania).

Ten typ kontroli wymaga od nauczyciela podania kryteriów oceniania, które są pomocne w pracy uczniów nad rozwiązywaniem problemów, a także sprawiają, że praca uczniów jest znacznie łatwiejsza. Kryteria każdorazowo powinny być dostosowane do konkretnego zadania oraz oczekiwań nauczyciela.

Ocenie podlegają trzy etapy pracy nad rozwiązywaniem problemu:

1. **diagnoza problemu** (charakter problemu; podmioty zaangażowane w daną sytuację, ich potrzeby, interesy, przewidywane reakcje – zwłaszcza reakcje osób będących w szoku; warunki zewnętrzne określające sytuację; specyficzne okoliczności i ograniczenia oraz możliwości rozwiązania problemu);
2. **poszukiwanie rozwiązania** problemu (strategia – zwłaszcza poszukiwanie analogii, dobór kolejnych kroków postępowania; analiza różnych wariantów rozwią-

zania; wybór optymalnego rozwiązania na podstawie przyjętych założeń; opis rozwiązania problemu);

3. **uzasadnienie wyboru** przyjętego ostatecznie wariantu (dlaczego takie, a nie inne rozwiązanie zostało przyjęte, jakie czynniki zadecydowały o wyborze rozwiązania, przewidywania dotyczące trudności i zagrożeń życia lub zdrowia, które mogą się pojawić w trakcie realizacji zadań – umiejętność przewidywania i zapobiegania zagrożeniom).

Przykładowe kryteria oceny rozwiązania problemu:

- właściwe rozpoznanie i zdefiniowanie sytuacji wymagającej podjęcia decyzji;
- określenie celów, które chcemy uwzględnić przy rozwiązaniu problemu;
- zaproponowanie różnych wariantów rozwiązania problemu;
- rozpatrzenie wad i zalet (korzyści i strat) wynikających z wyboru poszczególnych wariantów rozwiązania;
- ocena wariantów i wybór wariantu najlepszego z punktu widzenia założonych na wstępie celów i wartości.

5. Obserwacja pracy uczniów

Ta metoda kontroli dostarcza nauczycielowi informacji o ogólnych predyspozycjach ucznia, jego zdolnościach manualnych oraz umiejętnościach posługiwania się sprzętem i środkami dydaktycznymi, organizowania własnego warsztatu pracy, współpracy w grupie i koncentracji, a także o sposobach wypowiedzania się, aktywności na lekcjach itp.

6. Odgrywanie ról, gry symulacyjne

Nauczyciele edukacji dla bezpieczeństwa stosują różne metody nauczania. Jednymi z najważniejszych są metody odgrywania ról (wczuwania się w rolę) i gry symulacyjne. Zadaniem uczniów jest zrozumieć zarówno charakter roli, jaką im powierzono, jak społeczny proces, w którym uczestniczą, odgrywając role. Poruszając się w określonej przez symulację rzeczywistości, mogą swobodnie interpretować odgrywaną rolę. Metoda ta wymaga jednak od uczniów dużej aktywności, znajomości symulowanej sytuacji, a także wyobraźni.

Sposób przeprowadzenia symulacji.

- Wybór wydarzenia, którego modelem ma być symulacja. Powinno ono dotyczyć problemów wynikających z podstawy programowej lub uznanych przez nauczyciela za ważne.
- Określenie umiejętności, które uczniowie nabędą lub rozwiną dzięki uczestniczeniu w symulacji. Planując kolejne aktywności w symulacji, należy zadbać, aby uczniowie uczestniczący w nich, rzeczywiście mieli

szansę na przećwiczenie określonych wcześniej przez nauczyciela umiejętności.

- Ustalenie problemu zawartego w symulowanym procesie społecznym. Wokół tego problemu będzie się skupiać akcja. Może on wynikać z konieczności podejmowania decyzji w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia.
- Określenie czasu, miejsca i okoliczności, w których przebiega akcja.
- Określenie wiedzy i doświadczeń uczniów potrzebnych do przeprowadzenia symulacji.
- Wyznaczenie ram odtwarzanej rzeczywistości. Określenie konkretnych aktywności, czasu ich trwania i reguł, według których będą przebiegały. Chodzi o stworzenie równych szans dla wszystkich uczestników.
- Charakterystyka ról. Należy unikać instruowania uczniów o tym, jak należy grać rolę, a raczej podpowiedzieć tylko, co ją charakteryzuje.
- Przygotowanie miejsca symulacji i potrzebnych rekwizytów. Ważna jest dbałość o rekwizyty i pozoracje, które wprowadzają odpowiedni nastrój przeprowadzanej symulacji.
- Określenie standardów sukcesu, czyli ustalenie kryteriów, które umożliwią ocenę efektów uczestniczenia w symulacji.

Ocenianiu powinno podlegać:

- merytoryczne przygotowanie się do danej roli,
- zapoznanie się z informacjami dotyczącymi sytuacji, rodzaju urazu – zagrożenia,
- umiejętność wykorzystania zdobytej wiedzy i reagowania na zmianę sytuacji (np. gdy udzielana pomoc jest niewłaściwa),
- przekonujące wejście w rolę odgrywanej postaci (używanie argumentów i zachowań typowych dla danej sytuacji),
- poziom zaangażowania ucznia i jego efektywność (współpraca z innymi uczestnikami socjodramy lub gry symulacyjnej),
- uważne śledzenie przebiegu gry i trafne wykorzystywanie możliwości, które daje odgrywana rola.

Najważniejszym etapem symulacji, przynoszącym najwięcej efektów w uczeniu się, jest analiza symulowanego wydarzenia – zebranie i uporządkowanie wiedzy, którą uczniowie zdobyli dzięki symulacji. Nauczyciel powinien jednak pamiętać, że jego rolą jest pomoc uczniom w analizowaniu i ocenianiu problemu, a nie narzucanie opinii czy wniosków.

Aby ułatwić uczniom przejście przez ten etap, można im zadać kilka pytań:

- Co się wydarzyło w symulowanym wydarzeniu i jakie pojawiły się problemy/zagrożenia?
- Dlaczego doszło do tego zdarzenia?
- Jakie były możliwe rozwiązania?

- Jakie kryteria zostały zastosowane przy podjęciu decyzji?
- Jaką decyzję podjąłbyś, opierając się na tych kryteriach?
- Jakie mogą być następstwa tej decyzji?
- Czy są zgodne z przyjętymi standardami ratowania życia?
- Czy są zgodne z twoim systemem wartości?
- Jeżeli nie, to z którymi twoimi wartościami są w konflikcie?
- Jak ty byś postąpił w identycznej sytuacji i dlaczego?

7. Metoda projektów

Podczas zajęć edukacji dla bezpieczeństwa wskazane jest wdrażanie młodzieży do pracy metodą projektów już na poziomie szkoły podstawowej. Uczestnictwo w projekcie będzie warunkiem końcowej pozytywnej klasyfikacji. W ten sposób dąży się do zmobilizowania uczniów do współdziałania i nauczania ich pracy zespołowej.

Ponieważ wszyscy nauczyciele są odpowiedzialni za rozwijanie umiejętności kluczowych zapisanych w podstawie programowej, dlatego obowiązkiem każdego nauczyciela, także edukacji dla bezpieczeństwa, jest wdrażania młodzieży do pracy tą metodą.

Metoda ta wymaga od nauczyciela zaangażowania, wcześniejszego przygotowania zadań, organizacji pracy zespołów zadaniowych, czuwania nad ich działaniami i udzielania pomocy przy opracowywaniu projektu i jego prezentacji. Uczniowie z kolei poszukują informacji na dany temat w różnych źródłach, przetwarzają je, przygotowują prezentację zagadnienia i wreszcie prezentują na lekcji. Prezentacja może przybrać różne formy. Może być pisemna, graficzna (np. plakaty, postery), mieć charakter przemówienia, recytacji, gry dydaktycznej, inscenizacji czy kabaretu. Może mieć formę także prezentacji multimedialnej lub filmu uczniowskiego z dokumentacją zdjęciową wykonanych działań. Realizacja projektu i przygotowanie się do jego prezentacji są rozłożone w czasie. Praca może trwać kilka miesięcy. Zarówno uczniom, jak i nauczycielowi daje ona dużą satysfakcję.

Sposób przeprowadzenia projektu obejmuje:

- Ustalenie wspólnie z uczniami tematu i celu projektu.
- Opracowanie instrukcji projektu (Załącznik nr 3). Instrukcja powinna zawierać następujące elementy:
  - temat i jego cele,
  - zadania, jakie mają wykonać uczniowie;
  - źródła, które powinni wykorzystać;
  - termin prezentacji oraz ewentualne daty poprzedzających ją konsultacji;
  - możliwe sposoby prezentacji projektu i czas na to przeznaczony;
  - kryteria oceny projektu.

- Realizację projektu zgodnie z ustaloną kolejnością zadań i harmonogramem (uczniowie dokonują podziału zadań i są odpowiedzialni za ich realizację).
- Opracowanie kryteriów oceny projektu i zapoznanie z nimi uczestników przed podjęciem pracy (w czasie prezentacji projektu, uczniowie są oceniani zgodnie z przyjętymi kryteriami).
- Omówienie realizacji projektu z punktu widzenia założonych celów.

Dobrze przygotowany i prowadzony projekt daje szansę przygotowania młodzieży do uzyskania dobrego rezultatu na egzaminie końcowym, a ponadto:

- stwarza sytuacje umożliwiające prowadzenie obserwacji, badań, rozwiązywania problemów w twórczy sposób, poszukiwania informacji z różnych źródeł, analizowania i wyciągania wniosków;
- sprzyja łączeniu wiedzy z różnych dziedzin życia (korelacja międzyprzedmiotowa);
- wdraża do współpracy w grupie, ponieważ w projekcie dominuje praca zespołowa;
- daje szansę prezentowania wyniku pracy na forum klasy;
- stwarza warunki do indywidualizacji procesu nauczania i uczenia się uczniów.

Przed przystąpieniem do projektu zespół realizatorów powinien znaleźć odpowiedzi na ważne pytania:

- Dlaczego wybieramy taki projekt i co nam da jego realizacja? (motywacja).
- W jaki sposób będziemy pracować? (organizacja pracy).
- Kto będzie odpowiedzialny za realizację poszczególnych etapów? (podział zadań).
- W jakim czasie będzie realizowany i kiedy możemy się spodziewać rezultatów? (planowanie i przydział odpowiedzialności za wykonanie zadania).
- Kto może nam pomóc? (szukanie rozwiązania przez umiejscowienie tematu projektu w obszarach różnych przedmiotów – integracja i korelacja wiedzy).
- Jakie zewnętrzne warunki muszą być spełnione? (przewidywanie i planowanie działań).
- Jakie trudności możemy napotkać? (przewidywanie trudności).
- Jakie są ewentualne koszty realizacji? (sprawiedliwy podział obowiązków).

Oceniając projekt, należy ustalić maksymalną liczbę punktów, możliwą do uzyskania przez ucznia pracującego tą metodą. W ocenie należy uwzględnić również samoocенę uczniów.

Uczniowie powinni odpowiedzieć na następujące pytania:

- a. Czy zadania przyjęte przez poszczególnych członków grupy były realizowane w terminie?
- b. Z którym zadaniem było najwięcej problemów (jakiego rodzaju)? Co zrobiono, aby je pokonać?

Arkusz oceny projektu

Skład grupy:	
Temat:	Termin prezentacji:
Cel:	Czas realizacji:

Realizacja projektu	Kryteria oceny	Liczba punktów	Łącznie punkty
Planowanie pracy	Poziom samodzielności w wyborze tematu		
	Określenie celów		
	Zaplanowanie działań		
	Uzasadnienie wyboru proponowanych rozwiązań		
Realizacja projektu	Systematyczność działań		
	Poziom przygotowania się do konsultacji		
	Samodzielność poszukiwania źródeł informacji		
	Samodzielność korzystania ze źródeł informacji		
	Dobór odpowiednich pomocy		
	Poprawność i samodzielność wykonanych zdjęć		
	Samodzielność decyzji dotyczących wprowadzania zmian		
Prezentacja	Organizacja i zaplanowanie prezentacji (struktura wystąpienia, współpraca podczas wystąpienia)		
	Wykorzystanie przydzielonego czasu		
	Upogładowienie		
	Sposób korzystania z notatek		
	Komunikatywność wystąpienia		
Sprawozdanie	Selekcja materiałów		
	Stopień przetworzenia informacji		
	Poziom syntezy		
	Rozplanowanie rozdziałów		
	Systematyczność prac nad sprawozdaniem		
	Estetyka		
Współpraca w grupie	Podział zadań		
	Sposób podejmowania decyzji		
	Komunikacja w grupie i rozwiązywanie konfliktów		
	Poziom współpracy i współodpowiedzialności		
Samoocena	Planowanie pracy		
	Rzetelność – wywiązanie się z przydzielonych zadań		
	Współpraca w grupie		
	Prezentacja projektu		
Suma uzyskanych punktów			

c. Czy wszyscy byli włączeni do pracy grupy (pracowali solidnie i wywiązywali się z powierzonych zadań)?

d. Co należałoby w tej pracy usprawnić? Co zrobilibyśmy inaczej, gdybyśmy robili to jeszcze raz?

Rozróżnia się dwa podstawowe rodzaje projektów uczniowskich:

- **O charakterze praktycznym**, np.: gra dydaktyczna, projekt wycieczki tematycznej, analiza stanu bezpieczeństwa budynku (instytucji), opracowanie algorytmu postępowania (ewakuacji) w razie zagrożenia (klęski żywiołowej).

- **O charakterze teoretycznym**, np.: wykonanie (w postaci pisemnej lub elektronicznej) opracowania dotyczącego wybranych zagadnień poszerzających tematykę programową.

W obu omawianych przypadkach podstawowa struktura pracy nad projektem pozostaje ta sama. Ocenie podlega nie tylko wytwór pracy, ale całość procesu uczenia się grupy uczniowskiej. Poniżej zamieszczono przykładową kartę oceny tej pracy z propozycją punktacji.

W przypadku, gdy projekt jest realizowany jednoosobowo, należy pominąć w ocenie kryterium „Współpraca w grupie”.

Oceniając pracę nad projektem, nauczyciel powinien wystawiać oceny „dostateczny” i „dopuszczający” za zgodą uczniów, natomiast nie powinien wystawiać oceny niedostatecznej.

Nauczyciel może także kwestię oceny za pracę nad projektem rozwiązać w prostszy sposób. W sytuacji, gdy uczniowie realizując projekt znacznie rozszerzają lub nawet wykraczają poza tematykę przedmiotu, po uznaniu, że spełnia on kryteria jakości, np. zdobył 70% punktów, uczniowie otrzymują ocenę klasyfikacyjną o stopień wyższą od tej, która wynika z analizy ocen częściowych.

Projekt może być oceniony również przez wybrany zespół ekspertów (jury) lub całą klasę.

Przykłady tematów projektów.

1. Zabezpieczenie rodziny na wypadek zagrożenia powodziowego. Zagrożenie wystąpi w ciągu najbliższych 4 godzin. Istnieje niebezpieczeństwo przerwania wałów. Miejscowość, w której mieszkasz może być zalana wodą.
2. Zabezpieczenie rodziny (gospodarstwa wiejskiego) na wypadek zagrożenia powodziowego. Fala powodziowa dotrze do miejscowości, w której mieszkasz w ciągu 4 dni. Istnieje niebezpieczeństwo przerwania wałów.
3. Bezpieczeństwo pożarowe obiektów szkolnych. Dokonajcie przeglądu i oceńcie szanse i zagrożenia dla młodzieży szkolnej na wypadek pożaru w szkole.
4. Postępowanie ratownicze w miejscu wypadku. Zaprezentujcie scenkę z sytuacją urazową i przedstawcie peł-

ny schemat postępowania ratowniczego w zależności od przedstawionych urazów i okoliczności zdarzenia.

5. Zaplanujcie wycieczkę szkolną/biwak z uwzględnieniem zasad bezpieczeństwa i edukacji zdrowotnej. (Należy określić miejsce, porę roku, liczbę uczestników, środek transportu, rodzaj aktywności podejmowanych podczas wycieczki/biwaku.)

Stosowane podczas zajęć edukacji dla bezpieczeństwa metody kształcenia oraz formy pracy powinny stwarzać uczniom możliwość wykazania się aktywnością, zarówno podczas zadań wykonywanych indywidualnie, jak i zespołowo. Aktywność uczniów powinna być oceniana według kryteriów, o których zostaną poinformowani na początku zajęć tak, aby fakt oceniania wpływał na nich mobilizująco i wspierał indywidualny rozwój.

8. Wykorzystywanie informacji z różnych źródeł

Często, zwłaszcza w szkole ponadpodstawowej, nauczyciel będzie odsyłał uczniów do innych źródeł wiedzy. Oceniając pracę z zastosowaniem tej metody, należy wziąć pod uwagę następujące kryteria:

- poszukiwanie, porządkowanie i wybór istotnych źródeł informacji;
- analiza, porównywanie, uogólnianie, ocena zgromadzonego materiału;
- umiejętność korzystania z mediów;
- umiejętność oceny przydatności zgromadzonych materiałów.

9. Sprawdzanie umiejętności praktycznych

Oceniając umiejętności udzielania pierwszej pomocy, można skorzystać z zamieszczonych niżej kart. W ocenianiu czynności ratowniczych należy zwrócić uwagę na to, czy ratownik upewnił się przed zbliżeniem do miejsca wypadku, że jest bezpieczny, a w przypadku stwierdzenia istnienia zagrożenia, czy usunął źródło zagrożenia. Istotne jest również zdjęcie rękawiczek w taki sposób, aby znajdujące się na nich zanieczyszczenia nie mogły zostać przeniesione na ludzi i sprzęt.

Przy zachowanych czynnościach życiowych ratownik powinien zebrać najpotrzebniejsze informacje dla określenia stanu poszkodowanego. Źródłem informacji mogą być: rozmowa z poszkodowanym (wywiad SAMPLE: S – samopoczucie, A – alergie, M – medykamenty, przyjmowane leki, P – przebyte choroby i operacje, L – lunch, kiedy jadłeś, piłeś?, E – ewentualnie inne pytania wynikające z kontekstu zdarzenia) i innymi uczestnikami wypadku, praca trzech zmysłów (wzrok, słuch, dotyk), poszukiwanie przedmiotów świadczących o przyczynie urazu lub chorobach poszkodowanego (wisiora, bransolety itp.).

Ważne jest również, aby zmiana pozycji poszkodowanego nastąpiła po uzyskaniu informacji o jego stanie. Przykładowe pozycje:

- zastana – w podejrzeniu urazów wielonarządowych, urazu kręgosłupa, miednicy, omdleniu;
- półsiedząca – w trudnościach z oddychaniem lub podejrzeniem zawału serca;
- z podkurczonymi nogami i lekko podniesionym tułowiem – w przypadku obrażeń w obrębie jamy brzusznej;
- boczna ustalona lub boczna zmodyfikowana – w przypadku utraty przytomności, gdy poszkodowany musi pozostać sam, z ust, nosa lub/i ucha poszkodowanego wydobywa się wyciek o zabarwieniu krwawym, lub gdy są widoczne ślady treści żołądkowej;
- przeciwwstrząsowa – w podejrzeniu wstrząsu (przy braku przeciwwskazań).

W trakcie udzielania pomocy należy obserwować, czy ratownik modyfikował postępowanie ratownicze po zaobserwowaniu zmian u poszkodowanego (np. po wystąpieniu duszności – ułożono poszkodowanego w pozycji

półsiedzącej, po powrocie świadomości próbowano zebrać wywiad, po zasygnalizowaniu bólu próbowano zmniejszyć ucisk itp.).

Niżej zamieszczono przykłady kart oceny umiejętności praktycznych uczniów.

Pierwsza pomoc w oparzeniach

Poszkodowany ma oparzoną dłoń i przedramię. Sytuacja wydarzyła się na biwaku, kolega chciał przygotować herbatę i wylał na siebie wrzątek. Na oparzonej ręce znajduje się pierścienek i zegarek. Poszkodowany stoi, symuluje ból, wymachuje ręką, krzyczy głośno, utrudnia udzielanie pomocy do chwili, gdy ratownik go nie uspokoi.

W pobliżu pali się ognisko (grill), a obok leży kurtka, która może ulec zapaleniu i stać się przyczyną pożaru. Obok znajduje się butla z gazem, który może wybuchnąć.

Zadaniem ucznia jest zabezpieczenie miejsca wypadku, rozpoznanie stopnia oparzenia i udzielanie pomocy zgodnie ze schematem postępowania ratunkowego opisanego w podręczniku. Jeżeli ratownik nie posadzi poszkodowanego, ten po upływie ok. 1,5–2 min, mdleje.

Karta oceny – oparzenie

Nazwa czynności	Liczba punktów	UCZEŃ									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zabezpieczenie miejsca wypadku	1										
Zadbanie o bezpieczeństwo własne	1										
Ocena stopnia świadomości poszkodowanego	1										
Przeprowadzenie wywiadu SAMPLE	1										
Rozpoznanie urazów	1										
Zastosowanie odpowiedniej pozycji	1										
Zdjęcie ozdób	2										
Schłodzenie zimną wodą	2										
Założenie mokrego opatrunku	2										
Uprzedzanie o wykonywanych czynnościach	1										
Dodatkowe schładzanie opatrunku	1										
Wsparcie psychiczne	1										

Nazwa czynności	Liczba punktów	UCZEŃ									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Komfort termiczny	2										
Wezwanie pomocy	1										
Kontrolowanie czynności życiowych	1										
Suma uzyskanych punktów	19										

Pierwsza pomoc w złamaniach otwartych

Poszkodowany potknął się o duży kamień, przewrócił się i złamał sobie rękę (nogę). Bardzo cierpi, głośno jęczy, jest blady.

Zadaniem ucznia jest zabezpieczenie miejsca wypadku, rozpoznanie złamania otwartego kończyny (podudzia

lub przedramienia) i udzielenie pomocy zgodnie z opisem znajdującym się w podręczniku. Jeżeli ratownik nie posiada poszkodowanego w ciągu 1–1,5 min, poszkodowany mdleje.

Karta oceny – złamanie otwarte

Nazwa czynności	Liczba punktów	UCZEŃ									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zabezpieczenie miejsca wypadku	1										
Zadbanie o bezpieczeństwo własne	2										
Zastosowanie odpowiedniej pozycji	1										
Rozpoznanie urazu	1										
Uprzedzanie o wykonywanych czynnościach	1										
Przeprowadzenie wywiadu SAMPLE	1										
Zastosowanie stabilizacji kości	2										
Zastosowanie opatrunku osłaniającego	2										
Opatrzenie zranień (delikatność)	1										
Stabilizacja kończyny w pozycji zastanej	2										
Udzielenie wsparcia psychicznego	1										

Nazwa czynności	Liczba punktów	UCZEŃ									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zabezpieczenie przed wychłodzeniem	1										
Wezwanie pomocy	1										
Kontrola stopnia świadomości	1										
Suma uzyskanych punktów	18										

Pierwsza pomoc w przypadku krwotoków tętniczych

Jeden z uczestników bójki został pchnięty nożem. Rana jest głęboka na około 8 mm. Z rany w sposób pulsujący wypływa krew. Ranny stoi, jest mocno wystraszony, błądy, krzyczy, powtarza ciągle ten sam tekst.

Zadaniem ucznia jest zabezpieczenie miejsca wypadku, rozpoznanie krwotoku tętniczego, udzielenie pomocy zgodnie ze schematem postępowania ratunkowego opisanego w podręczniku. Jeżeli ratownik nie posadzi poszkodowanego – ten mdleje, jeżeli nie uspokoi go – ten utrudnia udzielanie pierwszej pomocy.

Karta oceny – krwotok tętniczy

Nazwa czynności	Liczba punktów	UCZEŃ									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zabezpieczenie miejsca wypadku	1										
Zadbanie o bezpieczeństwo własne	2										
Zastosowanie odpowiedniej pozycji	1										
Rozpoznanie urazu	1										
Zastosowanie ucisku przez gazę	1										
Założenie opatrunku uciskowego	2										
Uprzedzanie o wykonywanych czynnościach	1										
Uniesienie kończyny	1										
Unieruchomienie kończyny	1										
Opatrzenie zranień (dokładność)	1										
Udzielenie wsparcia psychicznego	1										
Zabezpieczenie przed wychłodzeniem	1										
Wezwanie pomocy	1										
Kontrola czynności życiowych	1										
Suma uzyskanych punktów	16										

Pierwsza pomoc nieprzytomnemu

Sytuacja wydarzyła się w parku miejskim. Poszkodowany leży na trawie z głową na krawężniku. Na twarzy, wokół ust, widoczna jest piana o krwawym zabarwieniu. Przypadkowy przechodzień odpowiedział, że przed kilkoma

minutami poszkodowany upadł z głośnym krzykiem i miał drgawki. A teraz nie reaguje na jego pytania.

Uczeń powinien zabezpieczyć miejsce wypadku, ustalić przyczynę utraty przytomności i udzielić pierwszej pomocy zgodnie z opisem znajdującym się w podręczniku.

Karta oceny – udzielenie pomocy nieprzytomnemu

Nazwa czynności	Liczba punktów	UCZEŃ									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zabezpieczenie miejsca wypadku	1										
Zadbanie o bezpieczeństwo własne	1										
Zebranie wywiadu od świadków	2										
Potrząśnięcie za ramię i zapytanie	1										
Oczyszczenie ust z piany i wyciekającej śliny	1										
Udrożnienie dróg oddechowych	2										
Ocena oddechu	1										
Ułożenie w pozycji bocznej ustalonej	2										
Udrożnienie dróg oddechowych	1										
Rozpoznanie urazów	1										
Zabezpieczenie przed wychłodzeniem	1										
Wezwanie pomocy	1										
Kontrola czynności życiowych	1										
Za zaangażowanie świadka zdarzenia	2										
Suma uzyskanych punktów	18										

Uwaga!

W pozycjach, w których zaproponowano 2 punkty, nie przewiduje się udzielania częściowej punktacji. uczeń otrzymuje 2 lub 0 punktów. Zamiarem autorki jest zwrócenie uwagi na czynności mające kluczowe znaczenie w momencie doskonalenia umiejętności ratowania życia. Wskazanie, że spośród wymienionych czynności ratowniczych podlegających ocenie, pewne z nich są ważniejsze i mogą mieć wpływ na uratowanie życia lub sprawniejszy przebieg akcji ratunkowej.

10. Praca zespołowa nad problemem

Podstawą oceny może być obserwacja pracy uczniów wraz z samooceną. Nauczyciel może oceniać wszystkie pracujące zespoły. Może także na początku lekcji zdecydować (lub wylosować), które zespoły uczniowskie będą oceniane. W takim przypadku będzie miał okazję dokładniej przyjrzeć się przebiegowi ich pracy. Ważne jest, aby uczniowie nie mieli świadomości tego podczas wykonywania zadań. Po zrealizowaniu tematu, nauczyciel zaprasza do siebie lidera zespołu (bądź zasiada z całym zespołem) i uzgadnia oceny.

Karta obserwacji klasy

Uczeń	Współpraca					Przygotowanie do tematu			Czynności operacyjne					
	Gotowość współpracy	Chęć niesienia pomocy	Aktywność	Gotowość uwzględnienia opinii innych osób	Współodpowiedzialność za efekty pracy	Przygotowanie się do zajęć	Umiejętność odnajdywania potrzebnych informacji	Wywiązywanie się z wyznaczonej funkcji	Umiejętność interpretacji	Umiejętność organizacji pracy	Sprawne posługiwanie się przyrządami	Propozycja oceny	Samoocena	Ocena ostateczna

11. Aktywność pozalekcyjna, dodatkowa

Każdorazowo nauczyciel powinien jasno określić swoje wymagania, co do formy i treści, a także sposobu wykonania dodatkowego zadania. W związku z tym powinien zasugerować rozwiązanie problemu:

- udział w konkursach przedmiotowych;
- wykonanie dodatkowych prac w czasie pozaszkolnym;
- dobrowolne działania na rzecz innych;
- zdobywanie wiadomości wykraczających poza podstawę programową i ich prezentacja.

Określenie warunków koniecznych do zaliczenia wykonanego zadania jest niezbędne i powinno być indywidualnie ustalane z każdym uczniem lub zespołem uczniowskim. Tego wymaga **indywidualizacja procesu nauczania**. Dodatkowe zadania mają prawo podejmować zarówno uczniowie bardzo zdolni, ponieważ chcą otrzymać ocenę celującą, jak również uczniowie słabsi, którzy będą chcieli podwyższyć sobie o jeden stopień ocenę na koniec roku lub semestru. Ważne jest, aby dać szansę rozwoju wszystkim, którzy chcą się uczyć, doskonalić swoje umiejętności.

Dlatego kryteria oceny danego działania należy zawsze dokładnie przemyśleć i zapoznać z nimi uczniów przed podjęciem się zadania.

Przedmiotowy system oceniania

Nauczyciele są zobowiązani do tworzenia przedmiotowych systemów oceniania zgodnych z wewnątrzszkolnym systemem oceniania (patrz Załącznik nr 2). Tworząc je, muszą brać pod uwagę uczniów swojej szkoły i warunki, w jakich przyjdzie im pracować. W tworzeniu przedmiotowego systemu oceniania (PSO) należy określić:

- obszary oceniania i ich wagę,
- kryteria oceniania,
- narzędzia sprawdzania,
- formy sprawdzania wiadomości i umiejętności,
- częstotliwość sprawdzania i oceniania,
- minimalną liczbę ocen z danego przedmiotu (w zależności od liczby godzin lekcyjnych w tygodniu),
- zasady wystawiania ocen semestralnych i rocznych,

- zasady poprawiania ocen,
- terminy oddawania sprawdzianów,
- zasady dotyczące prowadzenia zeszytów przedmiotowych lub zeszytów ćwiczeń,
- sposoby przekazywania informacji o ocenie (uczniowi i rodzicom).

Ocenianie powinno wspierać i wzmacniać proces nauczania. Tworząc PSO należy zadbać o to, aby spełniał on kryteria:

1. **Użyteczności** – ocenianie powinno być nakierowane na to, co jest najważniejsze dla uczniów w procesie uczenia się.
2. **Wielowątkowości** – proces oceniania powinien stwarzać sytuacje, w której każdy uczeń będzie miał możliwość zademonstrowania swej wiedzy i umiejętności.
3. **Otwartości** – każdy aspekt i faza oceniania powinny być dostępne dla wszystkich zainteresowanych i otwarte na proces badania i weryfikowania.
4. **Pewności wnioskowania** – materiał zgromadzony w procesie oceniania powinien umożliwić wysoką pewność wnioskowania o umiejętnościach uczniów.
5. **Spójności wewnętrznej** – każdy składnik systemu oceniania powinien być zgodny ze standardami nauczania, oceniania i programem rozwoju szkoły.

Nauczyciel nieustannie powinien obserwować i doskonalić swój warsztat pracy, dokonując systematycznej samooceny. Modyfikacja własnych zachowań, zwiększanie praktyki, pogłębianie wiedzy o swojej pracy jest niezbędnym, wręcz koniecznym elementem planowania.

8. Załączniki

Załącznik nr 1

Przykład kontraktu z uczniami klas pierwszych liceum / technikum / szkoły branżowej I stopnia obowiązujący na lekcjach edukacji dla bezpieczeństwa

Obowiązuje w roku szkolnym .....

1. W semestrze nauczyciel może przeprowadzić jeden sprawdzian pisemny i jeden sprawdzian praktyczny (zapowiedziany) oraz dwie kartkówki, które nie muszą być zapowiedziane. Uczeń, który był nieobecny na sprawdzianie, powinien go zaliczyć na najbliższych zajęciach lub w terminie uzgodnionym z nauczycielem. Uczeń, który otrzymał ocenę niedostateczną ze sprawdzianu, musi ją poprawić na najbliższych zajęciach lub w terminie uzgodnionym z nauczycielem.
2. Uczeń, który odmawia pisania lub wykonania pracy otrzymuje ocenę niedostateczną.
3. Sprawdziany po omówieniu przechowuje nauczyciel.
4. Raz w roku każdy uczeń (zespół uczniów) zobowiązany jest do wykonania projektu o tematyce związanej z problematyką bezpieczeństwa, zdrowia, ratowania życia. Temat można uzgodnić z nauczycielem lub wybrać z listy. Nieoddanie w terminie projektu i konspektu do jego realizacji skutkuje oceną niedostateczną.
5. Zeszyt przedmiotowy jest dokumentacją zajęć i podlega ocenie. Ocenie podlega treść merytoryczna. Pismo powinno być czytelne.
6. Za aktywny udział w lekcji uczeń otrzymuje „plus” lub „minus”. Otrzymanie trzech plusów skutkuje oceną bardzo dobrą, trzech minusów – niedostateczną.
7. Uczeń ma prawo być nieprzygotowany do lekcji raz w semestrze (z wyjątkiem dnia, w którym nauczyciel zaplanował sprawdzian lub kartkówkę). Adnotację o tym fakcie nauczyciel wpisuje do dziennika. Brak materiałów, o które prosił nauczyciel, jest równoznaczny z nieprzygotowaniem do lekcji. Jeżeli uczeń nie zgłosił tego faktu przed lekcją lub przekroczył limit, otrzymuje ocenę niedostateczną.
8. Na zajęcia z pierwszej pomocy, uczniowie są zobowiązani przynosić zestaw opatrunkowy do ćwiczeń, zawierający: 2 bandaże elastyczne (maksymalna szerokość – 8 cm), 2 kompresy gazowe (9 x 9 cm), 2 agrafki, para rękawiczek (nitrylowych, winylowych lub foliowych), maseczkę do oddechu zastępczego, chustę trójkątną (tkaninową).
9. Za udział w zajęciach pozalekcyjnych, związanych z problematyką bezpieczeństwa lub prozdrowotną (np. udział w olimpiadzie promującej zdrowy styl życia, mistrzostwach ratowniczych, konkursach wiedzy o Międzynarodowym Prawie Humanitarnym (MPH), Obronie Cywilnej (OC) i Polskim Czerwonym Krzyżu (PCK), zawodach sportowo-obronnych, a także za zrealizowanie dodatkowego projektu, uzgodnionego z nauczycielem, uczeń może mieć podwyższoną o jeden stopień ocenę semestralną, w stosunku do oceny wynikającej z ocen cząstkowych.
10. Przed klasyfikacyjnym posiedzeniem rady pedagogicznej nauczyciel informuje uczniów o przewidywanej ocenie z edukacji dla bezpieczeństwa.
11. W sprawach nieuregulowanych niniejszym kontraktem, a także w sprawach spornych, mają zastosowanie zasady określone w WSO.
12. Obie strony podpisujące kontrakt zobowiązują się do przestrzegania wymienionych zasad.

Niniejsza umowa została sporządzona w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej ze stron.

.....
Przedstawiciel klasy

.....
Nauczyciel przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa

Załącznik nr 2

Przedmiotowy system oceniania na lekcjach edukacji dla bezpieczeństwa

W .....

1. Przedmiotowy system oceniania na lekcjach edukacji dla bezpieczeństwa jest zgodny z Rozporządzeniem MEN z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (DzU z 2016 r. poz. 1943, z późniejszymi zmianami z dnia 16 sierpnia 2017 r.) oraz szkolnym systemem oceniania w .....

Uwaga: należy dokonać poprawek w ewentualnych kwestiach odbiegających od WSO. Przedmiotowy system oceniania nie może być sprzeczny z dokumentem wyższej rangi.

2. Ocenianiu podlegają

- Wiedza i umiejętności ucznia.
- Wymienione niżej obszary aktywności ucznia.
- Dodatkowe prace zlecone przez nauczyciela.
- Nauczyciel przekazuje informację o ocenie:
  - a) uczniowi – jako komentarz do każdej oceny.
  - b) rodzicom – na ich prośbę, jako informację o aktualnym stanie rozwoju dziecka, jego uzdolnieniach i trudnościach.
- Uczeń nie ma możliwości poprawiania zaległych prac na tydzień przed klasyfikacją.

3. Obszary aktywności ucznia

- Znajomość języka przedmiotu
- Rozwiązywanie problemów
- Aktywność na lekcjach
- Stosowanie wiedzy przedmiotowej w sytuacjach praktycznych
- Praca w grupach
- Aktywność dodatkowa (poza zajęciami)
- Samodzielna praca na lekcjach
- Prace długoterminowe (np. projekt)
- Znajomość i stosowanie algorytmów postępowania ratunkowego
- Poszukiwanie, porządkowanie i wykorzystywanie informacji z różnych źródeł

4. Narzędzia pomiaru

a) Formy ustne

- odpowiedzi
- aktywność na lekcjach
- prezentacja

b) Formy pisemne

- sprawdziany, kartkówki
- efekty pracy zespołowej
- opracowania algorytmów zachowań w sytuacjach zagrażających zdrowiu lub życiu

c) Formy praktyczne

- symulacja urazów, pozoracja ran i wypadku
- ćwiczenia praktyczne w zakresie udzielania pierwszej pomocy
- uczestnictwo w imprezach (przygotowanie imprez dla młodzieży szkolnej i pozaszkolnej)
- udział w wolontariacie młodzieżowym w ramach edukacji rówieśniczej (m.in. realizacja programów „Mały ratowniczek”, „Super wiewiórka przyjaciółka Oli i Kuby”, „Stop malarii” i innych).

- praca w grupie
- praca metodą projektu

d) Zeszyt przedmiotowy (karty pracy)

- systematyczność prowadzenia notatek oraz sposób udzielenia odpowiedzi na pytania.

Proponowane formy aktywności ucznia podlegające ocenie

1. Sprawdzian pisemny

Informuje o nabytych przez ucznia wiadomościach i umiejętnościach z materiału objętego sprawdzianem oraz umiejętnościami łączenia prostych faktów i wyciągania wniosków. Zapowiadany jest tydzień wcześniej, a oceniony w ciągu dwóch tygodni. Uczeń nieobecny pisze go w terminie wyznaczonym przez nauczyciela (dogodnym dla obu stron), zadania (pytania) dotyczą tego samego zakresu tematycznego, jednak są różne. Po ocenieniu i omówieniu oddany jest wyłącznie do wglądu przez ucznia, po czym przechowywany jest przez nauczyciela do końca roku szkolnego.

2. Kartkówka

Obejmuje materiał z dwóch ostatnich tematów, może być niezapowiedziana, sprawdza stopień opanowania materiału oraz systematyczność pracy ucznia. Największe znaczenie w pracy ma merytoryczna poprawność odpowiedzi, oceniona jest w ciągu tygodnia.

3. Wypowiedź ustna

Stwarza możliwość uzyskania informacji zwrotnej dotyczącej:

- aktualnego stanu wiedzy i umiejętności ucznia;
- umiejętności prezentowania wyników pracy indywidualnej bądź grupowej;
- umiejętności prezentowania wypowiedzi i posługiwania się językiem przedmiotu;
- umiejętności stosowania odpowiedniej argumentacji podczas dyskusji.

4. Zadanie domowe

Brak zadania zaznacza się w dzienniku lekcyjnym „minusem”. Uczeń powinien uzupełnić zadanie na następną lekcję. Dwukrotne nieodrobienie zadania domowego powoduje wystawienie oceny niedostatecznej.

5. Rozwiązywanie problemów

Sposób oceniania zależy od rodzaju problemu i charakteru zadania, jakie uczniowie mają wykonać. Przy ocenianiu będzie brane pod uwagę m.in. to, czy:

- uczeń trafnie definiuje problem;
- posługuje się sprawnie językiem przedmiotu;
- rozwiązanie jest realistyczne, spójne i adekwatne do problemu;
- uwzględnia zależności łączące różne elementy tej sytuacji oraz interesy jej uczestników;
- skrótowy zapis w punktach kolejnych kroków postępowania;

Oceniane będą trzy etapy pracy nad rozwiązywaniem problemu:

- diagnoza problemu** (charakter; podmioty zaangażowane w daną sytuację, ich potrzeby, interesy, przewidywane reakcje – zwłaszcza reakcje osób będących w szoku; warunki zewnętrzne określające sytuację; specyficzne okoliczności i ograniczenia oraz możliwości rozwiązania problemu);
- poszukiwanie rozwiązania problemu** (strategia – zwłaszcza poszukiwanie analogii, dobór kolejnych kroków postępowania; analiza różnych wariantów rozwiązania; wybór optymalnego rozwiązania na podstawie przyjętych założeń; opis rozwiązania problemu);
- uzasadnienie wyboru przyjętego ostatecznie wariantu** (dlaczego takie, a nie inne rozwiązanie zostało przyjęte, jakie czynniki zadecydowały o wyborze rozwiązania, przewidywania dotyczące trudności i zagrożeń życia lub zdrowia mogące się pojawić w trakcie realizacji zadań – umiejętność przewidywania i zapobiegania zagrożeniom).
Przykładowe kryteria do oceny rozwiązania problemu
  - Właściwe rozpoznanie i zdefiniowanie sytuacji wymagającej podjęcia decyzji.
  - Określenie celów, które chcemy uwzględnić przy rozwiązaniu problemu.
  - Zapropozowanie różnych wariantów rozwiązania problemu.

- Rozpatrzenie wad i zalet (korzyści i strat) wynikających z wyboru poszczególnych wariantów rozwiązania.
- Ocena wariantów i wybór najlepszego z punktu widzenia założonych na wstępie celów i wartości.

6. Odgrywanie ról, gry symulacyjne

W programie edukacji dla bezpieczeństwa uczniowie na bardzo wielu lekcjach będą odgrywać różne role lub uczestniczyć w grach symulacyjnych.

Ocenianiu podlegają:

- **Merytoryczne przygotowanie się do danej roli** (zapoznanie się z informacjami dotyczącymi sytuacji, rodzaju urazu – zagrożenia, umiejętność wykorzystania zdobytej wiedzy i reagowania na zmianę – np. udzielana pomoc jest niewłaściwa);
- **Przekonujące wejście w rolę odgrywanej postaci** (używanie argumentów i zachowań typowych dla danej sytuacji);
- **Poziom zaangażowania ucznia i jego efektywność** (współpraca z innymi uczestnikami socjodramy lub gry symulacyjnej, uważne śledzenie przebiegu gry i trafne wykorzystywanie możliwości, które daje mu odgrywana rola).

7. Zadania nadobowiązkowe

Mogą być realizowane w formie projektów, prac badawczych, gier dydaktycznych, szkiców, planów ewakuacji, ciekawych rozwiązań dydaktycznych itp. Za zadanie nadobowiązkowe, twórcze, wykraczające poza obowiązkowe zadania uczeń może otrzymać ocenę celującą, a ocenę semestralną lub końcową może mieć podniesioną o jeden stopień pod warunkiem, że spełni wymagania określone w stosownym kontrakcie. Wymagania uwzględniają specyfikę podjętego zadania i są ustalane indywidualnie dla każdego projektu nadobowiązkowego.

8. Poprawianie ocen

Uczeń ma prawo poprawiania ocen ze sprawdzianu w ciągu dwóch tygodni od otrzymania wyników (w terminie uzgodnionym z nauczycielem). W dzienniku lekcyjnym obok uzyskanej oceny stawia się ocenę uzyskaną na sprawdzianie poprawkowym. Raz w semestrze (z wyjątkiem dnia, w którym nauczyciel zaplanował sprawdzian lub kartkówkę), uczeń może zgłosić nieprzygotowanie.

Załącznik nr 3

Przykład opisanego projektu dla uczniów

Projekt uczniowski – długoterminowy (czas pomiaru 14 dni). Może być także realizowany jako projekt międzyprzedmiotowy (edukacja dla bezpieczeństwa, biologia, wychowanie fizyczne i lekcja wychowawcza – podczas realizacji zadań zapisanych w programie wychowawczo-profilaktycznym szkoły). Zadania dla uczniów zamieszczone w instrukcji powinny być wówczas uszczegółowione przez nauczycieli pozostałych przedmiotów zaangażowanych w projekt.

Temat projektu: W trosce o zdrowe serce rodziców

W projekcie należy uwzględnić:

1. Informacje o chorobie wieńcowej
  - Przyczyny
  - Czynnika ryzyka (zależne od nas i niezależne)
  - Objawy
  - Profilaktyka
2. Pomiar ciśnienia i tętna
  - W jaki sposób dokonujemy badania ciśnienia tętniczego krwi? (Gdzie zakładamy opaskę ciśnieniomierza?, W jakiej pozycji powinien znajdować się badany?)
  - Jakim przyrządem dokonujemy pomiaru?
  - Jaka jest wartość optymalna ciśnienia?
  - Co to jest tętno (puls) i w jaki sposób dokonujemy jego pomiaru?
3. Badania.
  - Badanie przeprowadzamy dwa razy w ciągu doby, o stałej porze.
  - Wyniki zapisujemy w tabelce – wartość ciśnienia skurczowego i rozkurczowego oraz tętna (liczba uderzeń na minutę).
  - Wyniki z tabelki należy przedstawić w formie graficznej, w postaci wykresów (wartości ciśnienia i tętna na jednym wykresie – dla jednej osoby).
4. Dane osoby badanej.
  - Wiek
  - Wzrost
  - Waga
  - Wyliczyć współczynnik BMI
  - Opisać tryb życia (aktywność)
  - Określić, czy badana osoba pali papierosy?
5. Podsumowanie – wnioski dotyczące stanu zdrowia osób badanych (jakie zmiany w życiu rodziców zalecisz i dlaczego?). Opisać problemy, jakie wystąpiły podczas realizacji projektu i sposób ich rozwiązania.
6. Za zmobilizowanie rodziców do zrobienia badań poziomu cholesterolu i trójglicerydów – ocena za projekt jest podniesiona o jeden stopień (można uzyskać celujący).
7. Termin realizacji projektu – do końca ..... r.
 Rezultaty pracy należy przynieść do dnia .....
8. Terminy konsultacji – ....., godz. ....., sala nr .....

Załącznik nr 4

Podstawy prawne dotyczące realizacji przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa

1. Artykuł 5 Konstytucji RP zawiera przepis, iż „Rzeczpospolita Polska zapewnia bezpieczeństwo obywateli”.
  2. Kodeks pracy (art. 237) nakłada na Ministra Edukacji Narodowej obowiązek wprowadzenia zagadnień związanych z bezpieczeństwem do programów nauczania.
  3. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. O powszechnym obowiązku obrony RP
Dział IV. Rozdział 3. Edukacja dla bezpieczeństwa.
Art. 166 [Obowiązek i jego zakres]
    1. Uczniowie szkół podstawowych i szkół ponadpodstawowych: liceum ogólnokształcącego, technikum i branżowej szkoły I stopnia, z wyjątkiem uczniów szkół dla dorosłych, podlegają obowiązkowi w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa.
    2. Edukacja dla bezpieczeństwa jest obowiązkowym przedmiotem nauczania w szkołach wymienionych w ust. 1, w wymiarze jednej godziny tygodniowo w cyklu kształcenia.
    3. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych oraz Ministrem Obrony Narodowej, określi, w drodze rozporządzenia, sposób realizacji edukacji dla bezpieczeństwa, z uwzględnieniem możliwości organizowania obozów specjalistycznych.
  4. Art. 162 kodeksu karnego
    - § 1. Kto człowiekowi znajdującemu się w położeniu groźącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie udziela pomocy, mogąc jej udzielić **bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu**, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.
    - § 2. Nie popełnia przestępstwa, kto nie udziela pomocy, do której jest konieczne poddanie się zabiegowi lekarskiemu albo w warunkach, w których możliwa jest niezwłoczna pomoc ze strony instytucji lub osoby do tego powołanej.
  5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 czerwca 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (Rozp. MEN z 14 czerwca 2017 r. DzU z dnia 26.06.2017 r, poz. 1239).
§ 1 W rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2017 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (DzU poz. 1131) § 2 otrzymuje brzmienie
„§ 2. W czasie:
    - 1) ferii zimowych – dla uczniów kl. VIII szkoły podstawowej lub klasy 1 szkoły ponadpodstawowej: branżowej szkoły I stopnia, liceum ogólnokształcącego lub technikum lub
    - 2) ferii letnich – dla uczniów kl. VIII szkoły podstawowej lub klasy 1 szkoły ponadpodstawowej: branżowej szkoły I stopnia, liceum ogólnokształcącego lub technikum– mogą być organizowane specjalistyczne obozy szkoleniowo-wypoczynkowe z zakresu EdB na zasadach określonych w przepisach z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (DzU z 2016 r. poz. 1943, 1954, 1985 i 2169 oraz 2017 r. poz. 60 i 949) dotyczących wypoczynku organizowanego dla dzieci i młodzieży”.
  - § 3. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1 września 2017 r.
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (DzU z dnia 24 sierpnia 2017 r. poz. 1575)
§ 11. Kwalifikacje do prowadzenia zajęć edukacyjnych w zakresie udzielania pierwszej pomocy w szkołach i placówkach, o których mowa w § 3 ust. 1, § 4 ust. 1, § 10 i § 15–17, posiada osoba, która legitymuje się zaświadczeniem potwierdzającym posiadanie przygotowania do prowadzenia zajęć edukacyjnych w zakresie udzielania pierwszej pomocy, uzyskanym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 8 ust. 5 ustawy z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (DzU z 2016 r. poz. 1868 i 2020 oraz z 2017 r. poz. 60).

7. Art.8.5. Ustawy o Państwowym Ratownictwie Medycznym z dnia 8 września 2006 r. Minister właściwy do spraw zdrowia, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania, określi, w drodze rozporządzenia, zakres wiedzy i umiejętności niezbędnych do prowadzenia zajęć edukacyjnych w zakresie udzielania pierwszej pomocy, tryb ich nabywania oraz wzór zaświadczenia potwierdzającego posiadanie przygotowania do prowadzenia zajęć w zakresie udzielania pierwszej pomocy, mając na celu zapewnienie właściwej ich realizacji.
8. Rozporządzenie ministra zdrowia z dnia 26 sierpnia 2009 r. w sprawie przygotowania nauczycieli do prowadzenia zajęć edukacyjnych w zakresie udzielania pierwszej pomocy
§ 1. Rozporządzenie określa:
  - 1) zakres wiedzy i umiejętności niezbędnych do prowadzenia zajęć edukacyjnych w zakresie udzielania pierwszej pomocy;
  - 2) tryb nabywania wiedzy i umiejętności niezbędnych do prowadzenia zajęć edukacyjnych w zakresie udzielania pierwszej pomocy;
  - 3) wzór zaświadczenia potwierdzającego posiadanie przygotowania do prowadzenia zajęć edukacyjnych w zakresie udzielania pierwszej pomocy, zwanego dalej „zaświadczeniem”.
 Przedmiotowe szkolenia mogą być włączone do planów pracy poszczególnych placówek doskonalenia nauczycieli, które będą realizowały kursy, a w przypadku form odpłatnych dla nauczycieli mogą być finansowane ze środków wyodrębnionych w budżecie tych jednostek, zgodnie z art. 70a ust. 1 ustawy z dn. 26.01.1982 r. Karta Nauczyciela (DzU z 2006 r. Nr 97, poz. 674 z późn. zmianami).
9. Standardy udzielania pierwszej pomocy według ERC oraz KRR z dnia 15 października 2015 r.
10. Uzgodnienia Europejskiego Centrum Referencyjnego z ERC (Europejska Rada Resuscytacji) w sprawie zmian wykonywania pierwszej pomocy, ogłoszone przez Czerwony Krzyż w Europie w dniu 18 września 2007 r.
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (DzU z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm. z dnia 16 sierpnia 2017 r.)
Rozporządzenie określa szczegółowe warunki i sposób oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów w szkołach publicznych dla dzieci i młodzieży oraz słuchaczy w szkołach publicznych dla dorosłych, o których mowa w art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (DzU z 2017 r. poz. 59 i 949), zwanej dalej „ustawą – Prawo oświatowe”.
12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (DzU, poz. 467 z dnia 2 marca 2018 r.).
13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 lipca 2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (DzU 2018 poz. 1679 z dnia 31 sierpnia 2018 r.).